

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος:

«Οι συγκινησιακές διαδικασίες και προκαταλήψεις που απορρέουν από άτομα διαφορετικής εθνικής καταγωγής προς άλλα άτομα διαφορετικών εθνικοτήτων. Μια πειραματική έρευνα σε φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Πατρών»

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Γεωργογιάννης Παντελής

ΠΑΝΕΤΑ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑ
Α.Μ.:4037

ΠΑΤΡΑ 2007

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
1. Εισαγωγή	4
2. Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας	5
2.1. Η θεωρία των συγκινήσεων	5
2.2. Η προκατάληψη και η δημιουργία απόκτησής της.....	9
2.3. Κατηγοριοποίηση και στερεότυπα.....	11
2.4. Ο ρατσισμός.....	14
2.5. Η έννοια της προσωπικότητας	16
2.6. Μετακινούμενοι πληθυσμοί: Ψυχολογική διάσταση.....	18
2.7. Πολυπολιτισμικό curriculum	19
2.8. Δημιουργία ενός φιλικού, μη-απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης	22
2.9. Διαπολιτισμική εκπαίδευση	23
2.10 Υποθέσεις της Έρευνας	25
3. Μεθοδολογία της Έρευνας	25
3.1. Πληθυσμός της Έρευνας.....	25
3.2. Δείγμα και μέθοδος δειγματοληψίας	25
3.3. Ερευνητικά εργαλεία	26
3.3.1. Ερωτηματολόγιο	26
3.3.2. Φωτογραφίες.....	27
3.4. Διαδικασία συλλογής δεδομένων	27
3.6. Διαδικασία κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων	28
4. Παρουσίαση Αποτελεσμάτων.....	29
4.1. Φωτογραφίες Αλβανών μαθητών	29
4.2. Φωτογραφίες Ελλήνων μαθητών	39
5. Συμπεράσματα	50
5.1. Παρουσίαση Συμπερασμάτων	50
5.2. Ερμηνεία των ευρημάτων	52
Βιβλιογραφία	54
Παράρτημα.....	58

Περίληψη

Το θέμα της πτυχιακής μου είναι οι συγκινησιακές διαδικασίες και η προκατάληψη. Ασχολήθηκα με αυτό το θέμα, έχοντας ως σκοπό να ερευνήσω τη γνώμη που θα σχηματίσουν οι φοιτητές απέναντι σε μαθητές διαφορετικής εθνικότητας. Το δείγμα της έρευνας μου αποτελείται από σαράντα (40) φοιτητές, είκοσι (20) αγόρια και είκοσι (20) κορίτσια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πατρών. Ως ερευνητικά εργαλεία χρησιμοποίησα ένα (1) ερωτηματολόγιο [σε τρεις (3) διαφορετικές μορφές] με βάση την κλίμακα Likert και είκοσι (20) φωτογραφίες Ελλήνων και Αλβανών μαθητών. Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν στο Statistical Package for Social Sciences (SPSS) και μας οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι αποτελούμε πλέον μια ανοικτή ομάδα απέναντι στο διαφορετικό, χωρίς ιδιαίτερες ρατσιστικές και στερεοτυπικές συμπεριφορές. Καταλήξαμε πως ο ρατσισμός έχει ίσως περιορισθεί, δεν έχει όμως εξαλειφθεί. Προκειμένου να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει ο καθένας μας να διακατέχεται από τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, όπως για παράδειγμα είναι ο σεβασμός και η αποδοχή του διαφορετικού, η αλληλοκατανόηση, η ειλικρινής διάθεση για επικοινωνία και συνύπαρξη με το «άλλο», μέσα σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

1. Εισαγωγή

Οι κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές που συντελέστηκαν στο διάστημα 1970-1980 μετέβαλαν την Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Μια καινούρια κοινωνική τάξη έχει κάνει την εμφάνισή της στη ζωή μας: αυτή των οικονομικών μεταναστών. Οικογένειες από την Αλβανία, αλλά και από άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης εγκαθίστανται στην Ελλάδα, ζουν δίπλα μας, εγγράφονται στα σχολεία της χώρας μας.

Αυτή η έκρηξη της μετανάστευσης προς τη χώρα μας επέφερε σημαντικές αλλαγές σε όλους τους τομείς της κοινωνίας και κατά συνέπεια και στην εκπαίδευση.

Η αποδοχή του διαφορετικού προϋποθέτει γνώση των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όπως είναι η αποδοχή και ο σεβασμός του διαφορετικού, η αλληλοκατανόηση και ο διάλογος μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών, η ισότιμη και δημιουργική συνύπαρξη σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, καθώς υπάρχουν προκαταλήψεις, στερεότυπα και ρατσισμός που πρέπει να καταργηθούν.

Στα πλαίσια της φοίτησής μου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, μέσα από το μάθημα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μου προκλήθηκε το ενδιαφέρον να ασχοληθώ με το θέμα των συγκινησιακών διαδικασιών και της προκατάληψης απέναντι στους μετανάστες.

Πιο συγκεκριμένα, θέλησα με την έρευνα αυτή να εξετάσω τη γνώμη που θα σχηματίσουν οι φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος απέναντι σε άτομα διαφορετικής εθνικότητας και πεποιθήσεων.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Γεωργογιάννη Παντελή και την κα. Γιάννακα Χρυσοβαλάντη για την άριστη συνεργασία που υπήρξε και την βοήθεια και στήριξη που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της πτυχιακής μου. Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον κ. Μαρκόπουλο, καθώς μου έδωσε την άδεια να επιλέξω τυχαία τα υποκείμενα του δείγματος μου, από εργαστήριά του.

2. Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας

2.1. Η θεωρία των συγκινήσεων

Στον τομέα της Ψυχολογίας έχει παρατηρηθεί κάποια αργή, αλλά δραστική αλλαγή σχετικά με τη μελέτη των συναισθημάτων, και τούτο διότι το θέμα των συναισθημάτων έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών, αλλά κυρίως εξαιτίας της στροφή που παρατηρήθηκε προς τις αναπτυξιακές θεωρίες. Σύμφωνα με τον Scherer τα συναισθήματα είναι «αισθήσεις ή αισθήματα με φυσιολογικές και συμπερασματικές εκδηλώσεις, συγκινησιακά φαινόμενα εμφανιζόμενα σαν ατομικές καταστάσεις, οι οποίες μπορούν να διερευνηθούν σε μεμονωμένα θέματα¹».

Οι περισσότερες θεωρίες των συγκινήσεων εξετάζουν τις συγκινήσεις στα άτομα ξεχωριστά. Οι περισσότερες μελέτες που έχουν διεξαχθεί πάνω στο θέμα των συγκινήσεων, στηρίζονται σε συμπεράσματα μεμονωμένων ατόμων, που μέσα σε εργαστήρια, βλέπουν αντικείμενα που ξυπνούν τα συναισθήματα και παρατηρούνται οι αντιδράσεις των προσώπων τους²

Οι προσωπικές συγκινήσεις διαμορφώνονται από το κοινωνικό πλαίσιο και επιδρούν και σε άλλα άτομα. Οι συναισθηματικές αντιδράσεις των υπολοίπων δύσκολα αγνοούνται και φαίνεται να απαιτείται διαπροσωπική επικοινωνία.

Στην πραγματικότητα, οι συγκινήσεις του κάθε ατόμου, έχουν κοινωνικό υπόβαθρο, που προέρχεται από τις αξιολογήσεις του αντικειμένου της συγκίνησης. Έχοντας αυτή τη μορφή είναι ανοιχτές στην αποδοχή ή την απόρριψη από άλλους ανθρώπους³

Οι συγκινήσεις είναι «επεισόδια συντονισμένων αλλαγών σε διάφορα συστατικά (συμπεριλαμβανομένης τουλάχιστον της νευροψυχολογικής ενεργοποίησης και υποκειμενικά συναισθήματα αλλά ενδεχομένως επίσης τάσεις δράσης όπως και γνωστικές διαδικασίες) σε απάντηση στα εξωτερικά και εσωτερικά γεγονότα σημαντικής αξίας στον οργανισμό⁴.

Ο Πίνακας 1⁵ παρουσιάζει τις βασικές συγκινήσεις, σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς.

Πίνακας 1: Βασικές Συγκινήσεις

Συγγραφέας	Βασικές συγκινήσεις
Plutchik	Αποδοχή, θυμός, αναμονή, αποστροφή, χαρά, φόβος, θλίψη, έκπληξη
Arnold	Θυμός, αποστροφή, θάρρος, κατάθλιψη, επιθυμία, απελπισία, φόβος, μίσος, ελπίδα, αγάπη, θλίψη
Ekman, Friesen, and Ellsworth	Θυμός, αποστροφή, φόβος, χαρά, θλίψη, έκπληξη
Frijda	Επιθυμία, ευτυχία, ενδιαφέρον, έκπληξη, κατάπληξη,

¹ Heineman, W. (1996), Συγκινησιακές διαδικασίες στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Στο Π. Γεωργιογιάννη (Επιμ). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg, σ. 15 – 54.

² Glaser, C. S. (2003), *Looking Closely at Emotion Expression in an Online Course: A case Study of Distributed*, Λονδίνο: Διπλωματική Εργασία, σ.27.

³ Glaser, C. S. (2003), *Looking Closely at Emotion Expression in an Online Course: A case Study of Distributed*, Λονδίνο: Διπλωματική Εργασία, σ.29.

⁴ Scherer, K. R., Schorr, A., K and Johnstone, T. (Eds) (2001), *Appraisal process in emotion: Theory, methods, research*, London University Press, σ. 3.

⁵ Turner, O.K. (1990), Στο διαδίκτυο: <http://changingmind.org> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 2.05.2007]

	θλίψη
Gray	Οργή και τρόμος, ανησυχία, χαρά
Izard	Θυμός, περιφρόνηση, αποστροφή, κίνδυνος, φόβος, ενοχή, ενδιαφέρον, χαρά, ντροπή, έκπληξη
James	Φόβος, θλίψη, αγάπη, οργή
McDougall	Θυμός, αποστροφή, έξαρση, φόβος, υποταγή, τρυφερός-συγκίνηση, κατάπληξη
Mowrer	Πόνος, ευχαρίστηση
Oatley and Johnson-Laird	Θυμός, αποστροφή, ανησυχία, ευτυχία, θλίψη
Panksepp	Προσδοκία, φόβος, οργή, πανικός
Tomkins	Θυμός, ενδιαφέρον, περιφρόνηση, αποστροφή, κίνδυνος, φόβος, χαρά, ντροπή, έκπληξη
Watson	Φόβος, αγάπη, οργή
Weiner andGraham	Ευτυχία, θλίψη

Ο Πίνακας 2⁶ παρουσιάζει τις πρωτογενείς, δευτερογενείς και τριτογενείς μορφές συγκινήσεως.

Πίνακας 2: Πρωτογενείς, δευτερογενείς και τριτογενείς μορφές συγκινήσεων

Πρωτογενής συγκίνηση	Δευτερογενής συγκίνηση	Τριτογενείς συγκινήσεις
Αγάπη	Αφοσίωση	Λατρεία, αφοσίωση, αγάπη, στοργή, προτίμηση, έλξη, φροντίδα, συμπόνια, τρυφερότητα, συναισθηματισμός
	Πόθος	Διέγερση, επιθυμία, πόθος, πάθος, ξεμύαλισμα
	Σφοδρή επιθυμία	Σφοδρή επιθυμία
Χαρά	Ευτυχία	Διασκέδαση, ευδαιμονία, ευτυχία, ευθυμία, χαρά, διασκέδαση, έκσταση, διαχυτικότητα, φαιδρότητα, απόλαυση, απόλαυση, αγαλλίαση, έξαρση, ικανοποίηση, ευφορία
	Απόλαυση	Ενθουσιασμός, ζήλος, απόλαυση, συγκίνηση, ευθυμία
	Ικανοποίηση	Ικανοποίηση, ευχαρίστηση
	Υπερηφάνεια	Υπερηφάνεια, θρίαμβος
	Αισιοδοξία	Προθυμία, ελπίδα, αισιοδοξία
	Ανακούφιση	Ανακούφιση
Έκπληξη	Έκπληξη	Κατάπληξη, έκπληξη, κατάπληξη

⁶ Parrot. (2001). Στο διαδίκτυο: <http://changingmind.org/explanations/emptions/emotious.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 07.05.2007].

Θυμός	Ενόχληση	Επιδείνωση, ενόχληση, αναταραχή, ενόχληση, γκρίνια
	Οργή	Οργή, απογοήτευση
	Μανία	Θυμός, οργή, προσβολή, μανία, εχθρότητα, αγριότητα, πικρία, μίσος, απέχθεια, περιφρόνηση, φθόνος, εκδικητικότητα, δυσαρέσκεια
	Αποστροφή	Αποστροφή, μεταστροφή, περιφρόνηση
	Φθόνος	Φθόνος, ζηλοτυπία
	Αγωνία	Αγωνία
Θλίψη	Βάσανο	Αγωνία, βάσανο, στενοχώρια, άγχος
	Θλίψη	Κατάθλιψη, απελπισία, απόγνωση, κατάθλιψη, θλίψη, στεναχώρια, θλίψη, λύπη, δυστυχία, μιζέρια, μελαγχολία
	Απογοήτευση	Φόβος, απογοήτευση, δυσαρέσκεια
	Ντροπή	Ενοχή, ντροπή, μετάνοια, τύψη
	Παραμέληση	Αλλοτρίωση, απομόνωση, παραμέληση, μοναξιά, απόρριψη, νόστος, ήττα, κατάθλιψη, αβεβαιότητα, αμηχανία, ταπείνωση, προσβολή
Συμπόνια	Οίκτος, συμπόνια	
Φόβος	Τρόμος	Συναγερμός, κλονισμός, φόβος, τρόμος, φρίκη, πανικός, υστερία, νέκρωση
	Νευρικότητα	Άγχος, νευρικότητα, ένταση, ταραχή, φόβος για το μέλλον, ανησυχία, κίνδυνος, φόβος

Η εμπειρία της συγκίνησης απεικονίζει το μετασχηματισμό της σχέσης μας με τον κόσμο- στα πρόσωπα, τα αντικείμενα, τα γεγονότα και τις ενέργειες που είναι σημαντικά σε μας. Αυτοί οι μετασχηματισμοί ενεργοποιούν τις συγκινήσεις και κάθε τύπος συγκίνησης (θυμός, φόβος, αγάπη) απεικονίζει ένα διαφορετικό είδος μετασχηματισμού. Ένας μετασχηματισμός δεν είναι μια παθητική αντίδραση σε μια δεδομένη κατάσταση ερεθισμάτων, μάλλον είναι μια συναλλαγή μεταξύ του προσώπου και του περιβάλλοντος του, ένας τρόπος οργάνωσης της σχέσης μεταξύ του προσώπου και άλλου, έτσι ώστε η ίδια η απάντηση να δίνει νόημα στην κατάσταση των ερεθισμάτων⁷.

Σήμερα, οι περισσότερες συγκινήσεις είναι αναγνωρισμένες και αποδεκτές ως προς τη βιωματική τους διάσταση, αλλά όχι ως προς την ελεύθερη και αυθόρμητη έκφρασή τους. «Ο άνθρωπος καλείται να τις διεργαστεί (ώστε να μην παραμονεύει συνεχώς η απορυθμίζουσα εκφόρτίσή τους) και υποχρεώνεται να τις εκτονώσει με όλο και πιο προγραμματισμένους και οροθετημένους τρόπους, μέσα από δομημένες δραστηριότητες ψυχαγωγίας, άθλησης και επαφής με τη φύση.

⁷ De Rivera. T. H. (1977), *A structural Theory of the Emotions. Psychological issues monograph*, New York: International Universities Press, σ. 35.

Στην καθημερινή μας ζωή η συγκίνηση (τρυφερότητα) θεωρείται ως μια «ζεστή» δύναμη που ωθεί τα πράγματα και που έρχεται σε αντίθεση με την «ψυχρή» λογική. Αναφέροντας την τρυφερότητα (affect), αξίζει να πούμε πως δημιουργείται όταν το άτομο αλληλεπιδρά με άλλα άτομα ή όταν τα συναισθήματα του γίνονται αντιληπτά από αυτά⁸.

Τα συγκινησιακά συστήματα είναι σε θέση να δώσουν μια χροιά στη συμπεριφορά των ατόμων με διάφορους τρόπους, είτε δίνοντας πληροφορίες για τα «ανώτερα στάδια της ανάλυσης», είτε επηρεάζοντας εσωτερικές διαδικασίες, είτε κυρίως ασκώντας έλεγχο στα «συγκεκριμένα συμπεριφοριστικά συνθετικά»⁹.

Η κάθε είδους συγκίνηση ενός ατόμου, εκδηλώνεται στα συναισθήματά του, στην κινητική του συμπεριφορά ακόμα και σε μεταβολές στην ψυχολογία του. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι ο κυριότερος ρόλος των συγκινήσεων εντοπίζεται στον έλεγχο και στη ρύθμιση της συμπεριφοράς των ατόμων. Το πώς θα βιώσει τη συγκίνηση το κάθε άτομο, δηλαδή το «αίσθημα» ή το «συναίσθημα» είναι κάτι υποκειμενικό, που αφορά καθαρά το ίδιο το άτομο και δεν είναι δυνατόν να τη περιγράψουμε σε άλλους¹⁰.

Οι συγκινήσεις για τις οποίες μιλάμε, «κατατάσσονται σε 12 ή 13 ανεξάρτητες τάξεις: χαρά, διάθεση, συμπάθεια, συμπόνια, πόθος, ανησυχία, επιθετικότητα, λύπη, αμηχανία, ζήλεια και φόβος¹¹». Αυτές, συνδέονται με την επεξεργασία πληροφοριών, καθώς αξιολογούν τα εσωτερικά και εξωτερικά ερεθίσματα, με βάση το πόσο σημαντικά είναι για τον. διαδικασίες.

Η διαδικασία αυτή της αξιολόγησης, περιλαμβάνει μια σειρά από βήματα. Σαν πρώτο βήμα μας ενδιαφέρει να ανιχνεύσουμε αν το ερέθισμα είναι καινούριο ή γνωστό. Σε ένα δεύτερο βήμα, ανιχνεύουμε εάν πρόκειται για ευχάριστο ή δυσάρεστο ερέθισμα, οπότε προκύπτουν «αισθήματα καλής διάθεσης ή δυσθυμίας». Αυτό θα μπορούσε επιτυχημένα να ονομαστεί και «προγνωστική αξιολόγηση». Είναι επαρκής προκειμένου να επιτευχθεί μια γρήγορη αντίδραση, έτσι ώστε να πλησιάσουμε ή να απομακρυνθούμε από κάποιο άτομο¹².

«Οι συγκινήσεις είναι στενά συνδεδεμένες με βιολογικές και γνωστικές διεργασίες και δημιουργούν μια προσωπική διάσταση στην εμπειρία, οι αρχές γύρω από τις οποίες οργανώνονται, διέπονται από κοινωνικούς παράγοντες¹³». Όλα τα παραπάνω, αποδεικνύουν ότι οι συγκινήσεις είναι κοινωνικά φαινόμενα και τα αίτιά τους μπορεί να είναι διαπροσωπικά, θεσμικά ή πολιτισμικά και οι συνέπειές τους επιδρούν σε άλλους ανθρώπους.

Η συγκίνηση δημιουργείται μέσω της αλληλεπίδρασης των ατόμων και οδηγεί τα άτομα να ασχοληθούν με καθορισμένου τύπου κοινωνικές αλληλεπιδράσεις ή να

⁸ Heineman, W. (1996), Συγκινησιακές διαδικασίες στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg, σ. 15 - 54.

⁹ Heineman, W. (1996), Συγκινησιακές διαδικασίες στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg, σ. 15 - 54.

¹⁰ Schneider, K- Josephs, I. (1996), Η θεωρία των συγκινήσεων. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ.). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg, σ. 99 -124.

¹¹ Schneider, K- Josephs, I. (1996), Η θεωρία των συγκινήσεων. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ.). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg, σ. 99 -124.

¹² Schneider, K- Josephs, I. (1996), Η θεωρία των συγκινήσεων. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ.). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg, σ. 99 -124.

¹³ Ντάβου, Μ, *Πολιτισμική και επικοινωνιακή διάσταση των συγκινήσεων*. Στο διαδικτυο: <http://www.cs.phs.uoa.gr/el/courses/emotions/Cultural%20approaches.ppt> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 14.05.2006]

αποσυρθούν από άλλες. Έχουν την ικανότητα να ρυθμίζουν τις σχέσεις των ατόμων, καθώς η εκδήλωση συγκινήσεων κατά τη διάρκεια κοινωνικής αλληλεπίδρασης βολεύει καθορισμένες διαπροσωπικές λειτουργίες. Έτσι, διαπιστώνουμε πως οι συγκινήσεις είναι μορφές επικοινωνίας¹⁴.

Ο de Rivera, ο οποίος μιλάει για τη δομική θεωρία των συγκινήσεων, υποστηρίζει πως αυτές υπάρχουν ανάμεσα στους ανθρώπους και συντελούν στο να υπάρξει έλξη ή απώθηση και επηρεάζουν όχι μόνο τα σώματα αλλά και τις σκέψεις τους. Αποτελούν βασικό στοιχείο μιας κοινωνίας και συνθέτουν το συγκινησιακό της κλίμα που αφορά σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Το συγκινησιακό κλίμα «επηρεάζει και καθορίζει το περιβάλλον εντός των οργανισμών, βιώνεται από τους συμμετέχοντες, καθορίζει τη συμπεριφορά τους και μπορεί να περιγραφεί μέσα από τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν το περιβάλλον¹⁵.

2.2. Η προκατάληψη και η δημιουργία απόκτησής της

Μιλώντας για προκαταλήψεις εννοούμε την άκριτη πρόσληψη και αποδοχή ιδεών και πεποιθήσεων¹⁶.

Προσπαθώντας, να δημιουργήσουμε έναν ορισμό που να περιλαμβάνει τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιείται, ο όρος προκατάληψη, θα έχει τα εξής στοιχεία:

«Προκατάληψη είναι η στάση που προδιαθέτει ένα άτομο να σκεφτεί ή να δράσει με τρόπους ευνοϊκούς ή δυσμενείς έναντι μιας ομάδας ή έναντι των μεμονωμένων μελών της. Βασίζεται σε μια λανθασμένη και άκαμπτη γενίκευση και αποτελεί μια προκατειλημμένη κρίση, η οποία διαμορφώνεται πριν, αντί ή παρά τα αντικειμενικά στοιχεία. Είναι μια συναισθηματική, άκαμπτη στάση, την οποία δεν αλλάζουν εύκολα οι αντίθετες πληροφορίες. Είναι κακή. Δεν είναι επιπόλαια σιγανά λόγια, αλλά εκφράζει την υποδήλωση της γενικής αξίας που αποδίδεται στον όρο, επειδή ο προκατειλημμένος άνθρωπος θεωρείται ότι παρεκκλίνει από συγκεκριμένους ιδανικούς κανόνες¹⁷».

Η προκατάληψη θεωρείται ως μια αδικαιολόγητη στάση, συμπεριφορά απέναντι σε κάποια άτομα ή ομάδες. Κάποιοι, υποστηρίζουν πως η προκατάληψη απευθύνεται σε φυλετικές και εθνικές ομάδες, ενώ άλλοι τονίζουν πως η προκατάληψη σχετίζεται με μια εχθρική συμπεριφορά κάποιων ατόμων απέναντι σε άτομα που διαφέρουν στα χαρακτηριστικά- συμπεριφορά τους¹⁸.

Είναι γνωστό ότι οι προκαταλήψεις αποτελούν ανασχετικό παράγοντα για την ατομική και κοινωνική πρόοδο, καθώς το άτομο που είναι δέσμιο των προκαταλήψεων εθελουφλεί και δε μπορεί να σκεφτεί, να δράσει και να αποφασίσει σωστά. Κάθε του ενέργεια είναι προκαθορισμένη αντί να ενεργεί ελεύθερα. Έτσι παύει να έχει ψυχική ηρεμία και αισθάνεται μια καταπίεση. Εμποδίζεται με αυτόν τον

¹⁴ Ντάβου, Μ, *Πολιτισμική και επικοινωνιακή διάσταση των συγκινήσεων*. Στο διαδικτυο: <http://www.cs.phs.uoa.gr/el/courses/emotions/Cultural%20approaches.ppt> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 14.05.2006]

¹⁵ Ντάβου, Μ, *Πολιτισμική και επικοινωνιακή διάσταση των συγκινήσεων*. Στο διαδικτυο: <http://www.cs.phs.uoa.gr/el/courses/emotions/Cultural%20approaches.ppt> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 14.05.2006]

¹⁶ Milner, D. (1996), Φυλετική προκατάληψη. Στο Σ. Παπαστάμου (Επιμ.) *Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία- διομαδικές σχέσεις*, Αθήνα: Οδυσσέας, σ. 76

¹⁷ Milner, D. (1996), Φυλετική προκατάληψη. Στο Σ. Παπαστάμου (Επιμ.) *Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία- διομαδικές σχέσεις*, Αθήνα: Οδυσσέας, σ. 76

¹⁸ Ρήγα, Α. Β. (1989), *Προκατάληψη*, Στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, Τόμος 7 Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 4111 – 4112.

τρόπο όχι μόνο η ψυχική του καλλιέργεια και ανάπτυξη αλλά και η κοινωνική του πρόοδος.

Ας επισημάνουμε πως ένας κύριος παράγοντας της κοινωνικής αλληλεπίδρασης είναι η έλξη των ανθρώπων μεταξύ τους, η επαφή, το πλησίασμα. Ωστόσο, βλέποντας ότι η εξωτερική εμφάνιση παίζει τόσο σημαντικό ρόλο, τότε είναι φυσικό και αναμενόμενο πως τα άτομα θα δείχνουν εκνευρισμό, φόβο, ανησυχία, κ.α, στην επαφή τους με άτομα διαφορετικής εθνικότητας, φυλής, οδηγώντας τα να θεθούν στο περιθώριο, στην απομόνωση-αποξένωση¹⁹.

Οι κοινωνικές ομάδες χάνουν τη διάθεση για συνεργασία και πλησίασμα και δυσχεραίνεται η λήψη μέτρων για την επίτευξη προόδου της κοινωνίας. Οι προκαταλήψεις δημιουργούν πάντα ισχυρά κοινωνικά ρεύματα και είναι σε θέση να επηρεάσουν πρόσωπα, υπηρεσίες, ακόμα και κυβερνήσεις, να προκαλέσουν εντυπώσεις και να αναστείλουν μέτρα υπέρ της προόδου των κοινωνικών ομάδων. Μπορούν επιπλέον να χαλαρώσουν τους δεσμούς μεταξύ των πολιτών ενός κράτους, να τους διαιρέσουν σε αντιμαχόμενα στρατόπεδα και να προκαλέσουν την οπισθοδρόμηση και τη φθορά της κοινωνίας. Είναι γνωστές οι κοινωνικές αναταραχές στις Η.Π.Α. εξαιτίας της προκατάληψης των Λευκών εναντίον των Νέγρων.

Ως αιτία της δημιουργίας της προκατάληψης θεωρείται η συχνή μη ύπαρξη πλήρους γνώσης- πληροφόρησης των ατόμων καθώς και οι συγκρούσεις- πάλης ανάμεσα σε άτομα- ομάδες, όπως επίσης και ο κοινωνικός και πολιτικός ανταγωνισμός γενικότερα. Κάποιες φορές, η προκατάληψη μπορεί να μην έχει κάποιο συγκεκριμένο λόγω γένεσης και είναι δυνατόν να παρουσιαστεί ως ένα δυσμενές συναίσθημα απέναντι σε άτομα και ομάδες. Άλλες φορές, σημαίνει απαξίωση, αν σκεφτούμε πως τα άτομα που πέφτουν θύματα της προκατάληψης θεωρούνται όντα κατώτερα και αδύναμα χωρίς αξίες και ισχύ²⁰.

Οι απαντήσεις- θεωρίες που δόθηκαν σχετικά με τις αιτίες της προκατάληψης ήταν τρεις. Η πρώτη θεωρία υποστηρίζει πως η προσωπικότητα του ατόμου επηρεάζει την ανάπτυξη και εμφάνιση των προκαταλήψεων. Η δεύτερη που βασίζεται στη θεωρία της κοινωνικής μάθησης θεωρεί πως η δημιουργία προκαταλήψεων σχετίζεται με την όλη διαδικασία ανατροφής των παιδιών και γενικά από τις όποιες επιρροές δέχονται αυτά από το ευρύτερο περιβάλλον. Τέλος, η τρίτη θεωρία δεν υιοθετεί την άποψη πως οι προκαταλήψεις οφείλονται στην προσωπικότητα του καθενός, αλλά ότι έχουν σχέση με τις κοινωνικές και πολιτισμικές επιδράσεις που δέχεται το άτομο²¹.

Οι πρώτοι ερευνητές που ασχολήθηκαν με την προκατάληψη έκαναν λόγο για τη σημαντική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην προσωπικότητα του ατόμου και στη δημιουργία της προκατάληψης. Σε έρευνα σχετικά με τη σχέση μεταξύ προσωπικότητας ενηλίκων και προκατάληψης διαπίστωσε ότι κάποιοι άνθρωποι έχουν τη λεγόμενη αυταρχική προσωπικότητα. Τα άτομα που έχουν αυτού του είδους την προκατάληψη νιώθουν ανώτερα όντα σε επίπεδο εθνικό, φυλετικό, κ.α., παρουσιάζουν κυριαρχικές τάσεις και έχουν την πεποίθηση πως τα δικά τους πιστεύω

¹⁹ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 19.

²⁰ Ρήγα, Α. Β. (1989), *Προκατάληψη*, Στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό. Τόμος 7, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 4111 – 4112.

²¹ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 36.

είναι τα ορθά. Όσο πιο αυταρχική είναι η ομάδα ενός ατόμου τόσο περισσότερες ευκαιρίες έχει το άτομο για ανάπτυξη αυταρχικής προσωπικότητας που θα το οδηγήσει σε βίαιες συμπεριφορές απέναντι σε άλλες κοινωνικές, εθνικές και φυλετικές ομάδες²².

Η δημιουργία της προκατάληψης εξαρτάται, επίσης από τον δογματισμό, δηλαδή από τις πάγιες αντιλήψεις και τα πιστεύω που έχει αποκτήσει το άτομο για θέματα κοινωνικά, φυλετικά κ.α. Το άτομο κλείνεται στις δικές του πεποιθήσεις, ιδεολογίες και δε δέχεται την ύπαρξη διαφορετικής αλήθειας από τη δική του πάνω σε ένα θέμα²³.

Άλλοι ερευνητές τόνισαν πως προκειμένου να απαντηθούν ερωτήματα σχετικά με τη δημιουργία της προκατάληψης είναι αναγκαίο να μελετηθούν οι «κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες», καθώς και το «κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι προσωπικές στάσεις». Η δημιουργία προκαταλήψεων είναι γεγονός πως σχετίζεται με οικονομικούς παράγοντες, π.χ. με ανταγωνισμούς, με προσπάθειες για διεκδίκηση πόρων²⁴.

Άλλοι πάλι ερευνητές, εξετάζουν τη δημιουργία προκαταλήψεων και σε επίπεδο ψυχο-κοινωνιολογικό. Εξετάζονται το κατά πόσο η επαφή ατόμων με άτομα διαφορετικής ομάδας είναι δυνατόν να προκαλέσει ανησυχία, φόβο και στρες και διαπίστωσαν πως ο βαθμός της ανησυχίας και του φόβου εξαρτάται : «1) από το εάν το άτομο κατά το παρελθόν έχει έρθει σε επαφή με άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες, 2) από τις συνθήκες που αναπτύχθηκαν οι προηγούμενες επαφές, 3) από τις γνώσεις που έχουμε για αυτές τις διαφορετικές ομάδες και 4) από τις συγκεκριμένες συνθήκες μέσα στις οποίες βιώνουμε τέτοιες σχέσεις : π.χ. τη δομή και δυναμική της ομάδας, το κοινωνικό-οικονομικό κύρος κ.λ.π²⁵».

Τέλος, έχει διαπιστωθεί πως όσο μεγαλύτερη είναι η ανησυχία και ο φόβος απέναντι σε άτομα διαφορετικής ομάδας, τόσο περισσότερα είναι τα φαινόμενα δημιουργίας αρνητικών συναισθηματικών αντιδράσεων.

2.3. Κατηγοριοποίηση και στερεότυπα

Θέλοντας να αποσαφηνίσουμε τον όρο «στερεότυπο» αξίζει να τονίσουμε πως καθιερώθηκε από τον Lippman το 1922 στο έργο του «Κοινή γνώμη», που υποστήριξε ότι: πρόκειται για «εικόνες» που «δρουν μέσα στο κεφάλι μας, για γνωστικές διαδικασίες που σε μικρότερο βαθμό υιοθετούνται ανάλογα με τη «προσωπική αντίληψη του καθενός²⁶».

²² Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 37.

²³ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 37.

²⁴ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 39.

²⁵ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 39-40.

²⁶ Ρήγα, Α. Β. (1989), *Στερεότυπα*. Στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, Τόμος 8, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 4384 – 4358.

Ο όρος στερεότυπο χρησιμοποιείται και με την έννοια «των απλουστευμένων και σχετικά σταθερών υπεργενικεύσεων και αφορά πεποιθήσεις για μια ομάδα ή τάξη ατόμων²⁷».

Είναι «μια μονόπλευρη, υπερβολική και συνήθως προκατειλημμένη θεώρηση μιας ομάδας, φυλής ή τάξης ανθρώπων και συνήθως συνδέεται με τον ρατσισμό και την προκατάληψη του φύλου. Τα στερεότυπα παρουσιάζουν συχνά αντίσταση στην αλλαγή ή στη διόρθωση, ακόμη και όταν υπάρχουν ενδείξεις που τα αναιρούν και αυτό γιατί δημιουργούν μια αίσθηση, ακόμη και όταν υπάρχουν ενδείξεις που τα αναιρούν και αυτό γιατί δημιουργούν μια αίσθηση κοινωνικής αλληλεγγύης²⁸».

Σύμφωνα και με άλλον ορισμό, στερεοτυπίες σημαίνει να ετικετοποιούμε τους ανθρώπους χωρίς ωστόσο να υπάρχουν κάποια βασικά στοιχεία που να στηρίζομαστε. Τα στερεότυπα είναι διαφόρων ειδών όπως θετικά, αρνητικά, ουδέτερα, που έχουν διαδοθεί είτε από το ευρύτερο και κοντινό περιβάλλον ενός ατόμου, είτε από τα Μ.Μ.Ε²⁹.

Τα στερεότυπα σχετίζονται με εθνικιστικές θέσεις και απόψεις και απόψεις και διέπονται συνήθως από έντονη αλλά και αμοιβαία καχυποψία για τον άλλο, για τον οποίο η εικόνα είναι αυτονόητα αρνητική. Σε σχετικές έρευνες διαπιστώνεται ότι τα αρνητικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στους άλλους να συμπίπτουν σε αρκετά σημεία, πράγμα που αποδεικνύει ότι αυτά διαμορφώθηκαν από ιστορικά αίτια και απλώς αναπαράγονται³⁰.

Τα στερεότυπα είναι πιθανόν να αναφέρονται είτε στην εθνικότητα κάποιων ατόμων, είτε και σε άλλα θέματα. Μπορεί να συνοδεύονται και από την προκατάληψη απέναντι σε άτομα και ομάδες που διαφέρουν³¹.

Στην καθημερινότητα χωρίζουμε τα άτομα σε «γνωστά» και «άγνωστα», στα «δικά» μας και στα «ξένα». Ότι βρίσκεται εκτός συνόρων του «γνωστού» ορίζεται ως «ξένο». Το πρωτότυπο του «ξένου» στην νεωτερικότητα αποτελεί ο μετανάστης, δηλαδή ένα άτομο που δεν έχει το status του εθνικού πολίτη και δεν μπορεί κατά συνέπεια να απολαμβάνει πολιτικά δικαιώματα³².

Τα άτομα που δέχονται τέτοιου είδους συμπεριφορές, δηλαδή την προκατάληψη, τον ρατσισμό, τα στερεότυπα, τελικά τις αποδέχονται και τις διατηρούν στηριζόμενοι σε παγιωμένες απόψεις-ιδέες-στάσεις, δηλαδή υποτάσσονται στα πιστεύω και τις αντιλήψεις μιας ομάδας που θεωρείται διαφορετική από τις άλλες. Επομένως, είναι εξαιρετικά δύσκολο να παρουσιαστεί μια αλλαγή αυτών των συμπεριφορών, εκτός και αν εμφανιστεί αλλαγή των αιτιών που την προκάλεσαν.

Από την άλλη πλευρά, τα αυτοαποκαλούμενα «νορμάλ» άτομα χαρακτηρίζονται από εχθρικότητα, επιθετικότητα, ασυνήθιστη, αδικαιολόγητη και άλογη στάση- συμπεριφορά. Διακατέχονται από αισθήματα απέχθειας, αντιπάθειας ή και μίσους. Συμπεριφέρονται αρνητικά απέναντι σε άτομα με διαφορετική εθνικότητα, τους απορρίπτουν κοινωνικά και τους αμφισβητούν σε όλους τους τομείς. Θεωρούνται από μόνα τους άτομα ανώτερα και με μεγαλύτερη ισχύ και αξία σε όλα τα επίπεδα.

²⁷ Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (2005), Λεξικό της Ψυχολογίας. Εγκυκλοπαιδικό με τετράγλωσση ορολογία., Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική, σ. 752.

²⁸ Abergombie, N., Hill, S., Turner, B. S. (1987), Λεξικό Κοινωνιολογίας, Αθήνα: Πατάκης, σ.75.

²⁹ Καψάσκη, Α.& Περδικάκη, Ε. Σχολικός αποκλεισμός: Ποιους αφορά;, Στο διαδικτυο: www.users.otenet.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 8.02.2007]

³⁰ Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (2005), Λεξικό της Ψυχολογίας. Εγκυκλοπαιδικό με τετράγλωσση ορολογία, Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική, σ. 752.

³¹ Tajfel, Henri. (1996), Κοινωνικά στερεότυπα και κοινωνικές ομάδες. Στο Σ. Παπαστάμου (Επιμ.) Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία-διομαδικές σχέσεις. Αθήνα: Οδυσσέας, σ.113.

³² Γκόβαρης, Χ. (2001), Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, Αθήνα: Ατραπός, σ. 21.

Οι εντυπώσεις που αποκτάμε για τα άτομα που μας περιβάλλουν είναι απαραίτητες κατά τις επαφές μας με αυτά, αφού η πρώτη εικόνα που αποκτάμε για αυτά παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Από τις σημαντικότερες λειτουργίες του ανθρώπινου νου είναι να μπορεί να οργανώνει και να ταξινομεί τις όλες πληροφορίες σε κατηγορίες, έτσι ώστε να ταξινομούνται τα ερεθίσματα που λαμβάνουμε. Έχοντας προβεί σε κατηγοριοποιήσεις, είμαστε σε θέση να συμπεριφερθούμε ανάλογα απέναντι σε κάθε κατηγορία. Κατηγοριοποιήσεις πραγματοποιούνται και σε άτομα, δημιουργώντας έτσι το φαινόμενο των στερεοτύπων. Ένα κοινωνικό στερεότυπο αναφέρεται σε κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που είναι κοινά σε μια ομάδα. Ωστόσο, τα στερεότυπα είναι πιθανόν να ανταποκρίνονται ελάχιστα ή καθόλου στην πραγματικότητα, εφόσον το περιεχόμενο των στερεοτύπων δεν είναι κοινό για όλους τους ανθρώπους³³.

Την εμφάνισή τους τα στερεότυπα την οφείλουν στο γεγονός ότι γίνονται αποδεκτά από ένα ικανοποιητικό ποσοστό ανθρώπων, που μέχρι στιγμής δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια. Ένα στοιχείο για το οποίο δε δίνεται σημασία από όλους είναι ότι τα στερεότυπα δε παίρνουν υπόψη τους ότι τα άτομα δεν είναι ίδια και ότι διαφέρουν. Ως αποτέλεσμα αυτού είναι να προσάπτονται κάποια χαρακτηριστικά στα άτομα μιας ομάδας, που στην πραγματικότητα πιθανόν και να μην τα έχουν, πέφτοντας έτσι θύματα στερεοτυπικής αντίληψης³⁴.

Τα άτομα που δέχονται τέτοιου είδους συμπεριφορές είναι δυνατόν να εσωτερικοποιήσουν τη στάση και τη συμπεριφορά των αποκαλούμενων «νορμάλ» ατόμων και να γίνουν όπως τα άλλα άτομα επιθυμούν. Συχνά τα άτομα αυτά βρίσκονται σε δύσκολη θέση, αφού έρχονται αντιμέτωποι με δύο ταυτότητες: Πρώτον «την πιθανή κοινωνική ταυτότητα» που του την έχουν προσδώσει οι άλλοι και δεύτερο, «την πραγματική ταυτότητα» όπως τη βιώνει ο ίδιος. Η κοινωνική καταπίεση που θα δεχτούν τα άτομα, εξαρτάται από το χάσμα ανάμεσα στις δύο αυτές ταυτότητες τους.

Υπάρχουν περιπτώσεις που τα στερεότυπα μπορούν να αλλάξουν και συγκεκριμένα όταν αυτά έχουν ουδέτερο νόημα δηλαδή όταν αναφέρεται σε «κοινά αποδεκτές γενικεύσεις σχετικά με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ή πολιτιστικής κοινότητας³⁵».

Για την αντιμετώπιση των στερεοτύπων έχουν αναπτυχθεί κάποια μοντέλα: «1) Λογιστικό μοντέλο του Rothbart: η συλλογή περισσότερων στοιχείων-πληροφοριών, οδηγεί στην αλλαγή στερεοτύπων, 2) Μοντέλο της μεταστροφής του Rothbart: η οριστική αλλαγή των στερεοτύπων είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί εάν γίνει μια δραματική διάψευση των στερεοτύπων και 3) Μοντέλο των υποτύπων του Brewer και συνεργατών: είναι δυνατόν να αλλαχθεί ένα στερεότυπο, εφόσον οι μη επιβεβαιωτικές πληροφορίες είναι σκόρπιες στα άτομα της ανώτερης ομάδας³⁶».

«Με τη διαδικασία κοινωνικοποίησης και ανάπτυξης πολιτισμικής αγωγής-συνείδησης ένα άτομο αποκτά τις αξίες, τη γνώση, τις στάσεις και τη συμπεριφορά που τον παρακινεί στο να αντιμετωπίζει τους άλλους ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων

³³ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα-δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 20.

³⁴ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα-δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 21.

³⁵ Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (2005), *Λεξικό της Ψυχολογίας*. Εγκυκλοπαιδικό με τετράγλωσση ορολογία.. Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική, σ. 752.

³⁶ Ζήση, Α. *Περιγραφή του γνωστικού αντικείμενου της κοινωνικής ψυχολογίας*. Στο διαδικτυο: www.aegean.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 10.03.2007]

διαφορετικά και άνισα βάσει φυλετικών, εθνικών, σεξουαλικών διανοητικών και σωματικών κριτηρίων ή βάσει του φύλου³⁷».

2.4. Ο ρατσισμός

Οι αλματώδεις εξελίξεις στην κοινωνία που σχετίζονται με την κατάργηση συνόρων, την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και την εξέλιξη της τεχνολογίας οδήγησαν σε αλλαγές των κοινωνικών δομών. Αποτέλεσμα όλων αυτών των μεταβολών είναι το φαινόμενο της μετανάστευσης επιδιώκοντας ένα καλύτερο επίπεδο ζωής, ένα καλύτερο αύριο για αυτούς και τα παιδιά τους. Έτσι στο γεωγραφικό χώρο της ευρωπαϊκής ένωσης βρίσκονται πάνω από 10 εκατομμύρια μετανάστες. Χώρες αποστολής μεταναστών, όπως για παράδειγμα η Ιταλία, η Ισπανία, η Ελλάδα, η Πορτογαλία, μετατράπηκαν σε χώρες υποδοχής μεταναστών και ονομάστηκαν πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Με τον όρο πολυπολιτισμική κοινωνία εννοείται η κοινωνία εκείνη μέσα στην οποία συνυπάρχουν και συμβιώνουν άνθρωποι διαφορετικής κουλτούρας, γλώσσας, θρησκείας και, πιο γενικά, άτομα με διαφορετικό πολιτισμό. Όλο αυτό είναι θέμα πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης. Υπεύθυνα για τον έλεγχο των μεταναστευτικών ρευμάτων είναι τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε) ώστε να αντιμετωπιστούν οι ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντι στους μετανάστες³⁸.

Ο ρατσισμός και η ξеноφοβία αποτελεί μια πραγματικότητα όχι μόνο στο παρελθόν αλλά και σήμερα. Θεωρούνται «ξένοι», «διαφορετικοί», τίθενται στο περιθώριο, στην απομόνωση μη έχοντας μέρος στα βασικά κοινωνικά δικαιώματα³⁹.

Προκειμένου να υπάρξει στο μέλλον μια κοινωνική συνοχή, είναι αναγκαία η επαφή διαφορετικής εθνικότητας, η αλληλοαποδοχή, ο αλληλοσεβασμός, η αλληλοκατανόηση. Σημαντικό ρόλο σε αυτά θα διαδραματίσει η εκπαίδευση, αφού αποτελεί τον πρώτο χώρο που οι μαθητές έρχονται σε επαφή με άτομα άλλης εθνικότητας⁴⁰.

Ετυμολογικά ο ρατσισμός προέρχεται από την ισπανική λέξη *raza* και την πορτογαλική *raça* και χρονολογούνται γύρω στο 13^ο αιώνα. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις η λέξη προέρχεται από τα αραβικά όπου *ras* σημαίνει κεφάλι. Πιο συγκεκριμένα οι Άραβες παλιά ήταν νομάδες και είχαν χωριστεί σε διαφορετικές φυλές. Ο καθένας έδινε ιδιαίτερη σημασία στη φυλή του αφού μέσω αυτής αποκτούσε και διατηρούσε προνόμια και υποχρεώσεις. Η καταγωγή, δηλαδή, έπαιζε σημαντικό ρόλο για την κοινωνική θέση του καθενός. Η γνώση της καταγωγής της κάθε φυλής έπρεπε να μεταβιβάζεται προφορικά από γενιά σε γενιά. Επομένως το κάθε άτομο έπρεπε να τη συγκρατεί στη μνήμη του. Με το νόημα αυτό της φυλετικής και κοινωνικής καταγωγής η λέξη «ράτσα» πέρασε και σε άλλες ευρωπαϊκές

³⁷ Αζίζι- Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 29.

³⁸ Καλλιτσουνάκη, Ε. *Ρατσισμός και Ξενοφοβία.... Από τα θρανία. Μια μεθοδολογική προσέγγιση στο σχολικό περιβάλλον του δήμου Ρεθύμνης*. Στο διαδίκτυο: http://www.ypepth.gr/docs/ratsismos_ksenof.doc [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.06.2007]

³⁹ Καλλιτσουνάκη, Ε. *Ρατσισμός και Ξενοφοβία.... Από τα θρανία. Μια μεθοδολογική προσέγγιση στο σχολικό περιβάλλον του δήμου Ρεθύμνης*. Στο διαδίκτυο: http://www.ypepth.gr/docs/ratsismos_ksenof.doc [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.06.2007]

⁴⁰ Καλλιτσουνάκη, Ε. *Ρατσισμός και Ξενοφοβία.... Από τα θρανία. Μια μεθοδολογική προσέγγιση στο σχολικό περιβάλλον του δήμου Ρεθύμνης*. Στο διαδίκτυο: http://www.ypepth.gr/docs/ratsismos_ksenof.doc [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.06.2007]

γλώσσες, όπως για παράδειγμα στα αγγλικά και στα γαλλικά με τη σημασία: προέλευση, καταγωγή και ταξινόμηση⁴¹.

Υπάρχει η άποψη ότι η καλύτερη και ανθρώπινη ράτσα θα επικρατήσει όλων των άλλων. Το πέρασμα από την επιστημονική-βιολογική σημασία στη μυθική σημασία της «ράτσας» γίνεται με την οικοδόμηση του ρατσισμού ως τρόπου σκέψης. Δηλαδή είναι ο ρατσισμός που ορίζει και επινοεί τη «ράτσα» και όχι το αντίστροφο. Ο ρατσισμός δεν είναι ίδιος σε όλες τις εκφάνσεις του αλλά υπάρχουν κάποια κοινά στοιχεία σε όλους τους ρατσισμούς, όπως για παράδειγμα ότι ο ρατσισμός στηρίζεται σε αρνητικά στερεότυπα, δηλαδή σε προκαταλήψεις απέναντι σε διαφορετικές φυλές. Ο ρατσιστής γνωρίζει ότι κάθε φυλή διαφέρει από τις άλλες, όμως προσπαθεί να τις απολυτοποιεί και αναγνωρίζει τη δική του φυλή ως ανώτερη. Πιστεύει πως ανάμεσα στα μέλη της φυλής του δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις και αποκτά θετικά στερεότυπα για τους όμοιους του και προκαταλήψεις για τα «διαφορετικά» άτομα. Οι προκαταλήψεις είναι δυνατόν να δημιουργηθούν σε κάθε άτομο από την παιδική του κιόλας ηλικία, κάτι όμως που δε θα πρέπει να διατηρείται και στα επόμενα χρόνια της ζωής του. Επομένως, ρατσιστής θεωρείται εκείνος ο οποίος αρνείται να αποβάλλει τις προκαταλήψεις που του έχουν δημιουργηθεί, είναι δύσπιστος και καχύποπτος για τους «άλλους»⁴².

Ο ρατσισμός ορίζεται και ως «η πολιτική οικονομικών, κοινωνικών, εκπαιδευτικών και νομικών διακρίσεων που στηρίζεται στην άποψη της ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην άποψη των μελών της, ότι οφείλουν να διατηρήσουν την καθαρότητα της φυλής τους και την κυριαρχία τους απέναντι στις υπόλοιπες φυλετικές, εθνικές, κοινωνικές κ.λπ. ομάδες που θεωρούν κατώτερες»⁴³.

Σύμφωνα και με άλλον ορισμό, ρατσισμός είναι η θεωρία που υποστηρίζει «την ανωτερότητα μιας φυλής και αποβλέπει στην διατήρηση της καθαρότητας της και στην κυριαρχία της επί των άλλων. Ως αιτίες του ρατσισμού, θεωρούνται οικονομικοί λόγοι, έλλειψη γνώσεων – πληροφοριών και της παιδείας γενικότερα, καθώς και οικονομικά και πολιτικά προβλήματα. Επίσης, η ηθική εξαχρείωση, όπου τα άτομα θέλοντας να εκμεταλλευτούν άλλους και να κερδίσουν δύναμη εις βάρος. Σημαντική αιτία γένεσης του ρατσισμού, θεωρούνται και οι προκαταλήψεις που δημιουργούνται από την οικογένεια, από το ευρύτερο περιβάλλον, από το σχολείο και την κοινωνία»⁴⁴.

Αναφερόμενοι στο ρατσισμό αξίζει να τονίσουμε ότι συγγενεύει με την ξενοφοβία και τον εθνοκεντρισμό και πολλές φορές συνυπάρχει μαζί τους σε συγκοινωνούντα δοχεία. Η διαφορά έγκειται ότι η ξενοφοβία στηρίζεται σε απλή άγνοια και όχι σε μια ανορθολογική πίστη στη βιολογική ανωτερότητα της φυλής. Ενώ ο εθνικιστής υποτιμά άλλα έθνη, δεν επιζητά ωστόσο την εξαφάνισή τους, αντίθετα με τον ρατσιστή που και θεωρεί ανώτερη τη φυλή του και επιζητά την εξαφάνισή τους. Σήμερα ο ρατσισμός εκφράζεται κυρίως με την απόλυτη αποδοχή των πολιτισμικών διαφορών. Το βασικό στοιχείο του ρατσισμού είναι η φοβία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και σε περιόδους οικονομικών κρίσεων, διεθνών

⁴¹ Τζανάκος, Ν. *Περί ρατσισμού*. Στο διαδίκτυο: www.patranews.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 15.04.2007]

⁴² Τζανάκος, Ν. *Περί ρατσισμού*. Στο διαδίκτυο: www.patranews.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 15.04.2007]

⁴³ Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, σ. 1548.

⁴⁴ Δημόκριτος, *Ρατσισμός*. Στο διαδίκτυο: www.dhmokritow.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 15.07.2007]

ανακατατάξεων, ρατσιστικών συμπεριφορών αυξάνονται σε βάρος πάντα των «άλλων» ατόμων, που πέφτουν θύματα του φθόνου, της κακίας, της επιθετικότητας και των διακρίσεων⁴⁵.

Η έλλειψη σεβασμού προς τη διαφορά είναι η αιτία δημιουργίας του ρατσισμού. Ο ρατσισμός μπορεί να εμφανιστεί με τις εξής μορφές⁴⁶:

Πολιτισμικός ρατσισμός: αρκετές φορές κάποιοι πολιτισμοί θεωρούνται ανώτεροι από κάποιους άλλους, όπως για παράδειγμα στο παρελθόν ήταν ο αποικισμός. Σήμερα ως παράδειγμα του πολιτισμικού ρατσισμού θα λέγαμε πως είναι το χολιγουντιανό σινεμά, η Eurovision κ.α.

Πολιτικός ρατσισμός: πολλοί επικριτές καταδικάζουν τη βία που χρησιμοποιούν οι δημοκρατίες, μια και στη σημερινή εποχή με το άκουσμα της λέξης 'έκδημοκρατισμού' ακολουθεί και ένας βομβαρδισμός.

Γεωγραφικός ρατσισμός: γεωγραφικός ρατσισμός θα μπορούσε να δημιουργηθεί ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και την περιφέρεια ή μεταξύ των στερεοτύπων που υπάρχουν για τα αλβανικά και τα αμερικανικά σχολεία στην Ελλάδα.

Θρησκευτικός ρατσισμός: δημιουργείται για θέματα θρησκείας και ως παραδείγματα αναφέρουμε το Β' παγκόσμιο πόλεμο κατά των Εβραίων και στον αποικισμό.

Φυλετικός ρατσισμός: αφορά την εχθρική στάση που έχουν κάποιοι άνθρωποι για άλλους που τους θεωρούν διαφορετικούς και ξένους προς αυτούς.

Ρατσισμός του φύλου: σε κάποιες κλειστές κοινωνίες οι γυναίκες αντιμετωπίζονται διαφορετικά και πολλές φορές πέφτουν θύματα κακοποίησης στην παιδική εργασία και τον αποκλεισμό κάποιων ατόμων από κάποιες τάξεις.

Ρατσισμός των μέσων μαζικής ενημέρωσης: πρόκειται για την εμφάνιση στερεοτύπων στην τηλεόραση, στον κινηματογράφο, στη λογοτεχνία π.χ. τονίζουν τον αναλφαβητισμό των μεταναστών.

Κοινωνικό-οικονομικός ρατσισμός: ως παραδείγματα αναφέρουμε τον ρατσισμό στο σχολείο: σε ένα εκπαιδευτικό χώρο είναι γεγονός πως παιδιά από χαμηλότερα κοινωνικά-οικονομικά στρώματα έχουν λιγότερες ευκαιρίες για εκπαίδευση από τους μαθητές που ανήκουν σε ανώτερα οικονομικά και κοινωνικά στρώματα. Άλλο παράδειγμα είναι η κοινωνικοποίηση και ενσωμάτωση των αλλοδαπών μαθητών. Ο J. Habermas στη μελέτη του 'The Inclusion of the other' τονίζει ότι «ενσωμάτωση δε σημαίνει κατέχοντας και απορροφώντας τους άλλους. Ενσωμάτωση σημαίνει ότι τα σύνορα της κοινότητας είναι ανοιχτά σε οποιονδήποτε, επίσης και κυρίως για τους ανθρώπους που είναι ξένοι και θέλουν να παραμείνουν ξένοι».

2.5. Η έννοια της προσωπικότητας

Η έννοια της προσωπικότητας συναντάται κυρίως σε θέματα ψυχολογίας, όμως εμφανίζεται και σε άλλες επιστήμες που ασχολούνται με τον άνθρωπο. Η έννοια αυτή είναι τόσο ευρεία στη χρήση της και γι' αυτό το λόγο είναι κάπως

⁴⁵ Τζανάκος, Ν. *Περί ρατσισμού*. Στο διαδίκτυο: www.patranews.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 15.04.2007]

⁴⁶ Κουτάντος, Δ. *Καινοτομίες στη Σουηδική εκπαίδευση και η προβολή ανι-ρατσιστικών ταινιών στα σχολεία*. Στο διαδίκτυο: www.eduportal.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 14.18.2006]

δύσκολο να αποσαφηνιστεί. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές στους ορισμούς, διότι όλοι προσπαθούν να δώσουν τις δικές τους εξηγήσεις⁴⁷.

Ο βαθμός συμπάθειας ή αντιπάθειας που αισθανόμαστε για ένα άτομο επηρεάζει σε κάποιο βαθμό και διαμορφώνει την προσωπικότητα του, καθώς γνωρίζουμε πως αυτή εξαρτάται όχι μόνο από εγγενή και επίκτητα χαρακτηριστικά αλλά και από το περιβάλλον και ότι επηρεάζει τις ατομικές συμπεριφορές τους σε συγκεκριμένες εκδηλώσεις⁴⁸.

Θεωρούμε σκόπιμο να αναφέρουμε στο σημείο αυτό τους ορισμούς της έννοιας, 'συμπάθειας' και 'αντιπάθειας'. Αναλυτικά, συμπάθεια είναι η «συναισθηματική θετική στάση απέναντι σε ένα πρόσωπο, το θετικό συναίσθημα που δεν έχει όμως την ένταση της αγάπης. Το αντίθετό της που είναι η αντιπάθεια, είναι η αποστροφή και η απέχθεια απέναντι σε ένα άτομο⁴⁹».

Η συμπάθεια επίσης ορίζεται ως «η συμμετοχή στα συναισθήματα του άλλου, κυρίως δυσάρεστα ή οδυνηρά, όπως ορίζει και η ετυμολογία της λέξης(συν+πάσχω). Επίσης, είναι «η αίσθηση της κατανόησης ή της συμπόνιας, με την οποία κανείς ερμηνεύει ή δικαιολογεί τις πράξεις ή και τα συναισθήματα του άλλου⁵⁰».

Από την άλλη «η προσωπικότητα είναι μία σειρά από δομές επίκτητων προτιμήσεων και προσδοκιών γύρω από τους τρόπους κάλυψης βιολογικών-φυσιολογικών αναγκών των οποίων την επιλογή επιβάλλει η κάθε κοινωνία το δικό της τρόπο χωριστά⁵¹».

Ειδικότερα, όταν ένα άτομο διακατέχεται από κάποιο βαθμό αντιπάθειας ως προς ένα άλλο άτομο, τότε το άλλο άτομο δε μπορεί να αναπτύξει την προσωπικότητά του με τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό. Έτσι θα αρχίσει να προκαταλαμβάνεται αρνητικά ως προς το άτομο αυτό και θα διακατέχεται από αρνητικά συναισθήματα. Έρευνες, οι οποίες διερευνούν τον τρόπο με τον οποίο προκαλούνται βασικές διαθέσεις του ατόμου, όπως η επιθετικότητα από μειονεκτικές κοινωνικές θέσεις στις οποίες τοποθετούνται τα άτομα μέσω των κοινωνικών συνθηκών, βασιζονται στην ιδέα ότι η προσωπικότητα αποτελείται από επιμέρους ιδιότητες που οργανώνονται ώστε το άτομο να εξοικειωθεί με το ευρύτερο περιβάλλον του. Έτσι το άτομο όταν βρεθεί σε αυτήν την κατάσταση συμπεριφέρεται ανάλογα με τον ρόλο που του έχει δοθεί από την κοινωνία. Η προσωπικότητα του ατόμου εξαρτάται από το είδος του βαθμού και την ένταση της εξουσίας του ατόμου

⁴⁷ Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης*. Διδακτορική Διατριβή. Στο διαδίκτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]

⁴⁸ Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης*. Διδακτορική Διατριβή. Στο διαδίκτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]

⁴⁹ Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης*. Διδακτορική Διατριβή. Στο διαδίκτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]

⁵⁰ Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης*. Διδακτορική Διατριβή. Στο διαδίκτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]

⁵¹ Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης*. Διδακτορική Διατριβή. Στο διαδίκτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]

που ασκείται με την άμεση υλοποίηση των αναγκών και με τη επιβολή του ατόμου στις μη αποδεκτές κοινωνικές ή επικίνδυνες ενορμήσεις⁵².

Κάποιοι μελετητές θεωρούν ότι το άτομο πρέπει να εσωτερικεύσει τους βασικούς κοινωνικούς κανόνες για να κοινωνικοποιηθεί, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι οι καταπιεστικές σχέσεις περιορίζουν την ατομική εξέλιξη του ατόμου. Κάθε άτομο αναπτύσσει την προσωπικότητά του με διαφορετικό τρόπο κάτω από διαφορές συνθήκες και για αυτό το λόγο υπάρχουν διαφορετικοί τύποι προσωπικότητας. Οι σχέσεις μεταξύ ατόμου και άμεσου περιβάλλοντος, οι διατομικές σχέσεις και οι σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών δομών επηρεάζει το αν το άτομο θα γίνει εσωστρεφές ή εξωστρεφές⁵³.

2.6. Μετακινούμενοι πληθυσμοί: Ψυχολογική διάσταση

Το φαινόμενο της μετακίνησης πληθυσμών δεν είναι κάτι το τωρινό αλλά παρατηρείται σε όλες τις εποχές. Η χώρα μας, από χώρα εξαγωγής έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Κυρίως τα τελευταία δέκα με δεκαπέντε χρόνια μια καινούρια κοινωνική τάξη έχει εμφανιστεί στη ζωή μας, και είναι οι οικονομικοί μετανάστες. Οικογένειες από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και κυρίως από την Αλβανία εγκαθίστανται στην Ελλάδα και ζουν καθημερινά ανάμεσά μας.

Οι λόγοι που συντελούν σε αυτές τις μετακινήσεις, δηλαδή στις μεταναστεύσεις, είναι ποικίλοι.

«Πολλοί καταφθάνουν στη χώρα μας ως πολιτικοί πρόσφυγες που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους για λόγους πολιτικούς, θρησκευτικούς, κοινωνικούς και ζητούν άσυλο. Άλλοι ανήκουν στην κατηγορία των οικονομικών μεταναστών που εγκαταλείπουν τη χώρα τους λόγω δυσκολιών επιβίωσης. Οι συνθήκες που επικρατούν εκεί δεν τους αφήνουν κανένα περιθώριο βελτίωσης της ποιότητας ζωής τους και έτσι αναζητούν σε άλλα εδάφη μια καλύτερη ζωή για τους ίδιους και τα παιδιά τους. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι Αλβανοί. Κάποιοι άλλοι εντάσσονται στην κατηγορία των εκτοπισμένων πληθυσμών που για λόγους άλλοτε πολιτικούς και άλλοτε στρατιωτικούς δέχονται πιέσεις για εγκατάλειψη της χώρας τους. Τα αίτια αυτών των πιέσεων μπορεί να είναι θρησκευτικού, πολιτικού, εθνικού περιεχομένου. Ένας ακόμα λόγος μετανάστευσης ατόμων είναι λόγω διακρίσεων που δέχονται τα άτομα λόγω διαφορετικών πεποιθήσεων ακόμα και στο σεξουαλικό τομέα. Αντιμετωπίζονται με ρατσισμό, προκατάληψη και μη μπορώντας να αντέξουν αυτή τη συμπεριφορά εγκαταλείπουν τη χώρα τους⁵⁴.

Ένα φλέγον ζήτημα που απασχολεί τη χώρα υποδοχής, είναι η ενσωμάτωση προσαρμογή των ατόμων αυτών. Η προσαρμογή αυτή απαιτείται να διεξαχθεί σε τρία

⁵² Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης*. Διδακτορική Διατριβή. Στο διαδικτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]

⁵³ Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης*. Διδακτορική Διατριβή. Στο διαδικτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]

⁵⁴ Γιαννάκου, Α. (2003) Μετακινούμενοι πληθυσμοί: η ψυχολογική διάσταση και το αίτημα της εκπαιδευτικής & κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο Π. Γεωργιαννής (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.3). Πρακτικά 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση – Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα», Πάτρα 20-21 Ιουνίου. Πάτρα

(3) επίπεδα : α) στο υλικό, β) στο επίπεδο της επίσημης κρατικής δομής και γ) σε επίπεδο που αναφέρεται στην κοινωνική- πολιτισμική προσαρμογή⁵⁵.

Πρέπει τα άτομα αυτά να αντιμετωπιστούν με κατανόηση, συμπόνια, και όχι να βιώνουν την απόρριψη, ειδικά εάν σκεφτούμε πως εγκαταλείποντας τη χώρα τους έρχονται σε δύσκολη θέση και λόγω απωλειών ανθρώπινων ζώων αλλά και αποχωρισμών από τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Έρχονται στη χώρα μας χωρίς να έχουν κανένα στήριγμα, ούτε ψυχολογικό ούτε οικονομικό και αισθάνονται άγχος και ανασφάλειες επειδή δε γνωρίζουν τη γλώσσα υποδοχής και επομένως δε μπορούν να επικοινωνήσουν με τους ντόπιους ανθρώπους. Φοβούνται για το ποια εικόνα θα σχηματίσουν οι άλλοι γι' αυτούς και ότι θα πέσουν θύματα στερεότυπης συμπεριφοράς, κάτι που τους ωθεί να κλειστούν στον εαυτό τους και να συναναστρέφονται με άτομα όμοιά τους.

Από τους αλλοδαπούς που φθάνουν στη χώρα μας είναι γεγονός πως κάποιοι προσαρμόζονται καλύτερα, κάποιοι δυσκολεύονται και κάποιοι δεν προσπαθούν καθόλου. Ο βαθμός προσαρμογής μπορεί να εξαρτηθεί από την ομοιότητα που παρουσιάζουν οι δύο πολιτισμοί καθώς και από την ηλικία των ατόμων. Είναι γνωστό πως ο βαθμός προσαρμογής των αλλοδαπών μεγαλώνει όσο μεγαλύτερη είναι η ομοιότητα των δύο πολιτισμών. Και όσον αφορά τώρα την ηλικία, τα παιδιά όπως γνωρίζουμε εξοικειώνονται πολύ καλύτερα από τους μεγαλύτερους. Ένας ακόμα από τους παράγοντες που επηρεάζουν την προσαρμογή είναι και η επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων. Όσο καλύτερη δουλειά έχει κάποιος μετανάστης, τόσο περισσότερες ευκαιρίες έχει για κοινωνικοποίηση⁵⁶.

2.7. Πολυπολιτισμικό curriculum

Με τη μαζική εισροή μεταναστών από διάφορες χώρες και κυρίως από την Αλβανία δημιουργήθηκαν ποικίλα προβλήματα σε πολλούς τομείς. Οι μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν, ήταν φυσικό ότι θα επηρέαζαν και το σχολικό χώρο σε όλες τις βαθμίδες του. Έρευνες που διεξάχθηκαν έδειξαν ότι το 10% των μαθητών που φοιτούν σε αυτά τα σχολεία, αποτελούνται από μαθητές διαφορετικής εθνικότητας και γλώσσας⁵⁷.

Οι αλλοδαποί μαθητές έρχονται αντιμέτωποι με τεράστιες δυσκολίες στη σχολική αίθουσα, διότι έχουν καθόλου έως ελάχιστη επαφή με την ελληνική γλώσσα. Και αυτό γιατί πιθανόν είτε δεν υπήρχε κατάλληλο διδακτικό υλικό είτε υπήρξε έλλειψη όσον αφορά την κατάρτιση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

⁵⁵ Γιαννάκου, Α. (2003). Μετακινούμενοι πληθυσμοί: η ψυχολογική διάσταση και το αίτημα της εκπαιδευτικής & κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.3). Πρακτικά 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση – Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα», Πάτρα 20-21 Ιουνίου. Πάτρα

⁵⁶ Γιαννάκου, Α. (2003). Μετακινούμενοι πληθυσμοί: η ψυχολογική διάσταση και το αίτημα της εκπαιδευτικής & κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.4). Πρακτικά 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση – Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα», Πάτρα 20-21 Ιουνίου. Πάτρα

⁵⁷ Πανταζής, Β. (2004), Το πολυπολιτισμικό Curriculum. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.1). Πρακτικά 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα», Πάτρα 20-22 Ιουνίου. Πάτρα

Μέσα στον εκπαιδευτικό αυτό χώρο, υπάρχουν παιδιά που αισθάνονται ευνοημένα και άλλα που νιώθουν απομονωμένα, κατώτερα και αποξενωμένα και τίθενται στο περιθώριο⁵⁸.

Στη βελτίωση της υπάρχουσας αυτής κατάστασης σημαντική είναι η βοήθεια του δασκάλου στο να ευαισθητοποιήσει όλους τους μαθητές πάνω σε θέματα που σχετίζονται με τις διακρίσεις και τις ανισότητες. Για να το πετύχει αυτό ο εκπαιδευτικός, προσπαθεί να καταστήσει δυνατό σε όλους τις αρνητικές συνέπειες που έχει η «ετικετοποίηση» και να μειώσει έως και να εξαλείψει τις όποιες εσφαλμένες στάσεις που έχουν κυριαρχήσει στο νου των μαθητών. Και αυτό είναι κάτι που χρειάζεται πολύ προσπάθεια και κόπο καθώς οι στάσεις διαμορφώνονται σε πολύ μικρή ηλικία και είναι δύσκολο να τροποποιηθούν στη συνέχεια. Όλες αυτές οι ενέργειες του εκπαιδευτικού θα επιφέρουν θετικά αποτελέσματα μόνο εάν επιτευχθεί συνεργασία μεταξύ αυτού και των μαθητών, ώστε να επικρατήσει δημοκρατικό πνεύμα. Η ευαισθητοποίηση για τη μείωση των διακρίσεων, των προκαταλήψεων, των στάσεων, δεν πραγματοποιείται απλά και μόνο με την επίτευξη κάποιων προγραμμάτων, αλλά μέσα από «διαδικασίες διδασκαλίας, μάθησης, οργάνωσης, μεταφοράς γνώσεων». Αναγκαίος είναι και ο εκσυγχρονισμός στο εκπαιδευτικό σύστημα, που θα λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες όχι μόνο των Ελλήνων αλλά και των αλλοδαπών μαθητών. Απέναντι σε όλες αυτές τις δυσχέρειες σημαντική θα ήταν η δημιουργία μιας πολυπολιτισμικής μάθησης. Η σχολική αίθουσα είναι ο πρώτος σταθμός στη ζωή του παιδιού όπου μπορούν να αντιμετωπιστούν οι όποιες δυσκολίες, συγκρούσεις και προκαταλήψεις, προκειμένου να επιτευχθεί η ύπαρξη μιας αρμονικής ή ήρεμης συνύπαρξης μεταξύ όλων των μαθητών. Είναι απαραίτητο να συνειδητοποιήσουν οι Έλληνες μαθητές πως όλοι οι άνθρωποι πέρα από την κουλτούρα, τον πολιτισμό και την γλώσσα, είναι ισότιμοι και πως ο ένας μπορεί να μάθει από τον πολιτισμό του άλλου. Μέσα στο σχολείο, πρέπει να εφαρμόζονται οι αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, εφόσον έτσι δημιουργείται ένα αρμονικό περιβάλλον που στοχεύει να εμποδίσει τη δημιουργία της προκατάληψης και του ρατσισμού και να υπερβεί κάθε μορφή εθνοκεντρικής αντιμετώπισης, προωθώντας μια εκπαιδευτική διαδικασία που να δίνει σημασία στα ανθρώπινα δικαιώματα και να συμβάλει στην ύπαρξη κατανόησης και συνεργασίας μεταξύ των λαών. Ξέροντας πως η γλώσσα και η κουλτούρα του καθενός ατόμου αποτελεί μέρος της ταυτότητας του, είναι καλό οι αλλοδαποί να διατηρούν στοιχεία της πολιτισμικής τους καταγωγής. Γιατί όπως υποστηρίζει και ο Sandfuchs τα παιδιά δε θα πρέπει να απαλλαγθούν από τα βασικά τους χαρακτηριστικά-στοιχεία⁵⁹.

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί στη χώρα μας η προβληματική για την εκπαιδευτικά προβλήματα των παλιννοστούντων. Γενικότερα, οφείλουμε να επιδιώξουμε με συστηματικό τρόπο την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή του τόπου μας, για να αποφύγουμε τη δημιουργία γκέτο που έχουν ως αποτέλεσμα την εκδήλωση φαινόμενων όπως προκαταλήψεις, ξενοφοβία και ρατσισμός. Επομένως είναι αναγκαία η εφαρμογή ενός πλαισίου διαπολιτισμικής παιδείας που θα περιλαμβάνει προπαρασκευαστικά μαθήματα για την ταχύρρυθμη

⁵⁸ Πανταζής, Β. (2004), Το πολυπολιτισμικό Curriculum. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.1). Πρακτικά 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα», Πάτρα 20-22 Ιουνίου. Πάτρα

⁵⁹ Πανταζής, Β. (2004), Το πολυπολιτισμικό Curriculum. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.1). Πρακτικά 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα», Πάτρα 20-22 Ιουνίου. Πάτρα

εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, καθώς και προγράμματα για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας, της ιστορίας και του πολιτισμού τους. Θέλοντας το Υπουργείο Παιδείας να συμβάλλει στην ομαλότερη και αποτελεσματικότερη ένταξη των αλλοδαπών μαθητών διαμόρφωσε ένα σχήμα θεσμικής και διδακτικής παρέμβασης. Το θεσμικό αυτό σχήμα έχει την εξής μορφή: «Τάξεις Υποδοχής I, Τάξεις υποδοχής II, και Φροντιστηριακά Τμήματα⁶⁰».

Όσον αφορά τις Τάξεις Υποδοχής, αυτές ολοκληρώνονται σε δύο κύκλους. Στις τάξεις υποδοχής I, όπου η φοίτηση διαρκεί ένα διδακτικό έτος κατά τη διάρκεια του οποίου πραγματοποιείται εντατικό πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας για τους μαθητές που θα ενταχθούν στην ελληνική εκπαίδευση. Στις Τάξεις Υποδοχής II, μπορεί να ενταχθεί κάποιος αφού πρώτα φοιτήσει στις Τάξεις Υποδοχής I που διαρκούν δύο διδακτικά έτη. Εκεί εφαρμόζεται «μικτό πρόγραμμα εσωτερικής και εξωτερικής γλωσσολογικής και μαθησιακής υποστήριξης των μαθητών που έχουν ενταχθεί σ' αυτές και το οποίο πραγματοποιείται μέσα στις κανονικές τάξεις με παράλληλη υποστηρικτική γλωσσική διδασκαλία. Οι αριθμοί των μαθητών που εγγράφονται σε αυτές τις τάξεις κυμαίνονται από εννιά (9) έως δεκαεφτά (17)⁶¹.

Το πρόγραμμα των Φροντιστηριακών Τμημάτων απευθύνεται σε παλινοστούντες ή αλλοδαπούς μαθητές που αντιμετώπισαν δυσκολίες κατά τη διάρκεια φοίτησής τους σε Τάξεις Υποδοχής I ή II είτε παρουσίασαν γλωσσικές δυσκολίες παρόλο που χρησιμοποίησαν τα υποστηρικτικά γι' αυτούς μαθήματα. Προκειμένου να λειτουργήσουν τα Φροντιστηριακά Τμήματα απαιτούνται από τρεις(3) έως οχτώ (8) μαθητές⁶².

Άλλα μέτρα που πάρθηκαν από το Υπουργείο Παιδείας για την ευκολότερη μετάβαση των αλλοδαπών μαθητών στη σχολική αίθουσα είναι τα εξής: «οι μαθητές αυτοί θα πρέπει να εκπαιδούνται με βάση τις αληθινές του ανάγκες και να παρθούν κάποια μέτρα ώστε να υποβοηθείται η εξοικείωση και η προσαρμογή τους στη σχολική αίθουσα και στην κοινωνία. Καλό θα είναι οι εκπαιδευτικοί να μη θέτουν στο περιθώριο τη γλώσσα, την κουλτούρα, τις παραδόσεις αυτών των μαθητών και να είναι εφικτή η αναπροσαρμογή των αλλοδαπών παιδιών στο εκπαιδευτικό περιβάλλον της πατρίδας τους. Διαχωρισμοί στις συνθήκες που θα φοιτούν οι αλλοδαποί μαθητές και τα παιδιά των υπηκόων κρατών μελών θα πρέπει να έχουν θέση στην εκπαίδευση. Μέτρα όπως αύξηση των τμημάτων των τάξεων υποδοχών (I ή II) και βελτίωση πάνω σε θέματα μεθόδων και διδακτικών υλικών, κατάρτιση και καλύτερη ενημέρωση των εκπαιδευτικών, σε πρόσληψη ξένων δασκάλων που θα διδάσκουν στους αλλοδαπούς τη μητρική τους γλώσσα, θα συντελέσουν στην καλύτερη ενσωμάτωση των παιδιών αυτών»⁶³.

⁶⁰ Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων (1999) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων. Σχετ. Αριθμ. Φ2/378/Γ1/1124/8-12-94 (ΦΕΚ 930/14-12-94 Τ. Β) Απόφαση Υπουργού Παιδείας, (σ.1)

⁶¹ Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων (1999) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων. Σχετ. Αριθμ. Φ2/378/Γ1/1124/8-12-94 (ΦΕΚ 930/14-12-94 Τ. Β) Απόφαση Υπουργού Παιδείας, (σ.1)

⁶² Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων (1999) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων. Σχετ. Αριθμ. Φ2/378/Γ1/1124/8-12-94 (ΦΕΚ 930/14-12-94 Τ. Β) Απόφαση Υπουργού Παιδείας, (σ.3)

⁶³ Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων (1999) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων. Σχετ. Αριθμ. Φ2/378/Γ1/1124/8-12-94 (ΦΕΚ 930/14-12-94 Τ. Β) Απόφαση Υπουργού Παιδείας, (σ.3)

2.8. Δημιουργία ενός φιλικού, μη-απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης

Προκειμένου να βοηθηθούν τα παιδιά και να έχουν περισσότερες ευκαιρίες για επιτυχία στο σχολείο, είναι αναγκαίο να καλλιεργείται ο σεβασμός της διαφορετικότητας των άλλων ατόμων, του πολιτισμού και της γλώσσας του, η ανάπτυξη της συνεργασίας, της αυτοεκτίμησης. Η ύπαρξη ενός φιλικού και ειρηνικού περιβάλλοντος, είναι απαραίτητο να συνοδεύεται από εξάλειψη του ρατσισμού, των στερεότυπων συμπεριφορών και των προκαταλήψεων. Σημαντικός είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη δημιουργία ενός φιλικού κλίματος στο σχολικό χώρο. Γι' αυτό, προσπαθεί να εντοπίσει πώς η κοινωνία μέσω του σχολείου, των Μ.Μ.Ε., των δημόσιων υπηρεσιών, διαιώνίζει το ρατσισμό και τις διακρίσεις απέναντι σε κάποια άτομα⁶⁴.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να συνειδητοποιήσει πως συχνά, χωρίς να το έχει βέβαια σκοπό συμμετέχει στους μηχανισμούς ενίσχυσης των διακρίσεων. Ένας ακόμη τρόπος προκειμένου ο εκπαιδευτικός να συμβάλει στη λύση των όποιων προβλημάτων υπάρχουν, είναι ανάγκη να λάβει υπόψη του τα παρακάτω που σχετίζονται με την επιλογή υλικού και δραστηριοτήτων⁶⁵.

«Τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα όταν η γνώση που τους προσφέρεται βασίζεται σε προηγούμενη δική τους γνώση και εμπειρίες. Ο κάθε εκπαιδευτικός θα πρέπει να εκμεταλλευτεί το γεγονός ότι το κάθε παιδί ερχόμενο στο σχολείο διαθέτει ήδη γνώσεις, αξίες, εμπειρίες. Έτσι, να συντελεί ώστε το κάθε παιδί να εκτίθεται και να επωφελείται από την ύπαρξη διαφορετικών κουλτούρων και πολιτισμών»⁶⁶.

Επίσης, να γίνεται σωστή προφορά των ονομάτων των αλλόγλωσσων μαθητών ώστε να αποφευχθούν τυχόν κοροϊδίες από εσφαλμένη ανάγνωση κάποιου ονόματος. Καλό θα ήταν εάν οι αλλοδαποί μαθητές κυρίως στην αρχή της σχολικής χρονιάς κάθονται σε θρανία με άτομα ίδιας φυλής με αυτά. Σε κάθε μάθημα ο εκπαιδευτικός είναι αναγκαίο να έρχεται μία τουλάχιστον φορά σε επαφή με αλλόγλωσσους μαθητές⁶⁷.

Προσοχή χρειάζεται στην ορολογία που θα χρησιμοποιούν οι μαθητές και εκπαιδευτικοί ώστε να μην υπάρξει αρνητική αντιμετώπιση για κοντινά άτομα. Να αμβλύνει και να εξαλείψει ο εκπαιδευτικός τις όποιες δυσκολίες παρουσιαστούν στο σχολικό χώρο⁶⁸.

⁶⁴ Μητακίδου, Χ. (1999), Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.1). Πρακτικά συνεδρίου 1999

⁶⁵ Μητακίδου, Χ. (1999) Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.4-5). Πρακτικά συνεδρίου 1999

⁶⁶ Μητακίδου, Χ. (1999) Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.4). Πρακτικά συνεδρίου 1999

⁶⁷ Μητακίδου, Χ. (1999) Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.4). Πρακτικά συνεδρίου 1999

⁶⁸ Μητακίδου, Χ. (1999) Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.5). Πρακτικά συνεδρίου 1999

Η μητρική γλώσσα των μαθητών είναι στοιχείο της προσωπικότητας του καθενός. Για μια ολόπλευρη ανάπτυξη χρειάζεται να καλλιεργείται η μητρική παράλληλα με την κυρίαρχη γλώσσα του σχολείου⁶⁹.

Στην αλλαγή αυτής της στάσης που αποκτά άθελά του ο εκπαιδευτικός, θα βοηθούσε η συνειδητοποίηση της αξίας του κάθε πολιτισμού και ότι αυτός, αποτελεί σημαντική κληρονομιά του κάθε ατόμου⁷⁰.

Τέλος, ο δάσκαλος με τη δύναμη που διαθέτει, προσπαθεί εμπράκτως να περιορίσει τους μηχανισμούς διάκρισης μέσα και έξω από το σχολικό χώρο, ώστε να επιτευχθούν ίσες ευκαιρίες σε όλα τα επίπεδα ζωής των ατόμων⁷¹.

2.9. Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων από το 1996 έθεσε τις βάσεις για την ουσιαστική αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών των ομάδων με ιδιαιτερότητες κοινωνικές, πολιτισμικές ή θρησκευτικές⁷².

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί σήμερα ένα από τα σπουδαιότερα μέτρα προκειμένου να αντιμετωπιστούν όλοι οι μαθητές, «ντόπιοι» και «ξένοι» με τον ίδιο τρόπο και να εξασφαλίσουν ίσες ευκαιρίες και δυνατότητες, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό και κοινωνικό τους περιβάλλον. Μέσω της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μειώνονται σε σημαντικό βαθμό τυχόν διαφωνίες και συγκρούσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των ατόμων που αναφέραμε. Στηρίζεται στην παιδοκεντρική διδασκαλία και δίνει σημασία σε πραγματικά βιώματα και εμπειρίες και φυσικά στη διαφορετικότητα του καθενός ατόμου. Αξίζει να επισημάνουμε, πως η διαπολιτισμική εκπαίδευση συνδυάζει γλώσσα υποδοχής με την μητρική γλώσσα των μαθητών, προκειμένου να προσαρμοστούν και να εξοικειωθούν το συντομότερο δυνατόν.

Σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι να οργανώσει και να θέσει σε λειτουργία σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για παροχή εκπαίδευσης σε μαθητές με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες. Τα προγράμματα σε αυτά τα σχολεία είναι ίδια με αυτά των δημοσίων σχολείων με τη μόνη διαφορά ότι προσαρμόζονται στις ανάγκες των μαθητών. Από το 1996 μέχρι σήμερα ιδρύθηκαν και λειτουργούν σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, που εγγυώνται ισότητα ευκαιριών για τους μαθητές χωρίς διακρίσεις. Ιδρύθηκαν συγκεκριμένα 13 δημοτικά, 8 γυμνάσια και 3 λύκεια⁷³.

«Οι τέσσερις βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αποτελούν ταυτόχρονα μια παιδαγωγική και ηθική στάση : 1) Ο σεβασμός κάθε είδους απέναντι σε όλους τους ανθρώπους, είτε πρόκειται για μετανάστες, αλλοδαπούς, παιδιά, γυναίκες. 2) Η συνειδητοποίηση ότι το κάθε άτομο διαφέρει από τα άλλα σε πολλά στοιχεία. Αυτό είναι κάτι που θα συμβάλει στην αντιμετώπιση στερεότυπων

⁶⁹ Μητακίδου, Χ. (1999) Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.5). Πρακτικά συνεδρίου 1999

⁷⁰ Μητακίδου, Χ. (1999) Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.5). Πρακτικά συνεδρίου 1999

⁷¹ Μητακίδου, Χ. (1999) Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.5). Πρακτικά συνεδρίου 1999

⁷² Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο , www.guidance-europe.org [Ημερομηνία Προσπέλασης: 25/9/06]

⁷³ Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο , www.guidance-europe.org [Ημερομηνία Προσπέλασης: 25/9/06]

συμπεριφορών και προκαταλήψεων. 3) Η αλλαγή οπτικών, δηλαδή το να προσπαθεί κάποιος να υιοθετεί τις απόψεις κάποιων για το πώς βλέπει τον κόσμο, βοηθάει στη συνύπαρξη των ανθρώπων. 4) Η συνεργασία και επίλυση συγκρούσεων θα συντελέσει στην ύπαρξη φιλικών σχέσεων και αντιμετώπιση διαφωνιών μεταξύ των ανθρώπων, στην ύπαρξη συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα που πιθανόν θα ανοίξει δρόμο σε μια στέρεα και υγιή ειρήνη⁷⁴».

Το σχολείο σήμερα οφείλει να υποστεί αλλαγές και στις βασικές του λειτουργίες και στο περιεχόμενο που συντελεί στη δημιουργία της ταυτότητας του αυριανού πολίτη. Εκσυγχρονισμός απαιτείται και στα εκπαιδευτικά συστήματα και στις εκπαιδευτικές πολιτικές και στα αναλυτικά σχολικά προγράμματα, που θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους την πολιτισμική και εθνική ιδιαιτερότητα.⁷⁵

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει ως στόχο την ανάκτηση των ικανοτήτων που συντελούν σε μια αποτελεσματική συνύπαρξη και συμβίωση των ατόμων, μέσα σε αυτήν την πολιτισμική κοινωνία. Επιδιώκει την αποδοχή και το σεβασμό του διαφορετικού καθώς και την αναγνώριση της πολιτισμικής τους ταυτότητας μέσα από διαδικασίες διαλόγου, κατανόησης, συνεργασίας. Επίσης, έχει σαν στόχο την αποτροπή δημιουργίας στερεοτύπων και προκαταλήψεων απέναντι σε άτομα, ομάδες, πολιτισμούς και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων. Λαμβάνει υπόψη της κοινωνικές, φυλετικές, πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες και τους βοηθάει να ενταχθούν αρμονικά στο σχολικό χώρο. Προωθεί την αλλαγή των επιμορφωτικών διαδικασιών και απευθύνεται όχι μόνο στους αλλοδαπούς αλλά και στους ντόπιους μαθητές και τους διδάσκει την συνεργασία⁷⁶.

Ο κάθε εκπαιδευτικός θα πρέπει να αναδεικνύει τις βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Το διαπολιτισμικό μοντέλο εκπαίδευσης διέπεται από τέσσερις βασικές αρχές :

«Τα άτομα θα πρέπει να κατέχονται από ενσυναίσθηση, δηλαδή να κατανοούν τα προβλήματα των άλλων ,να μπαίνουν στη θέση τους και να τους συμπαραστέκονται. Την αλληλεγγύη, απέναντι προς όλα τα άτομα ακόμα και αν ανήκουν σε διαφορετική φυλή. Η αδικία δεν έχει θέση στο σχολείο, αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία γενικότερα. Το σεβασμό απέναντι στα άτομα με διαφορετική κουλτούρα και πολιτισμό, και υιοθέτηση στοιχείων του πολιτισμού και από τις δύο πλευρές. Εξάλειψη της προκατάληψης, του ρατσισμού, των στερεοτύπων προκειμένου να συνυπάρξουν ειρηνικά τα άτομα μεταξύ τους⁷⁷».

Τέλος, θα αναφέρουμε πως «το διαπολιτισμικό μοντέλο είναι ένα ολοκληρωμένο μοντέλο εκπαίδευσης που λαμβάνει υπόψη πάνω από όλα την αναγκαιότητα της αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διαφόρων μεταναστευτικών ομάδων και στοχεύει στη δημιουργία ανοιχτών

⁷⁴ Εργαστήριο πειραματικής παιδαγωγικής. Δραστηριότητες διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και επικοινωνίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: www.ergastirio.ppp.uoa.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 25/9/06]

⁷⁵ Μιχάλης, Η. *Τάξη υποδοχής αλλοδαπών και παλιννοστούντων. Ο ρόλος της εκπαίδευσης από απόσταση στην υλοποίηση ενός διαπολιτισμικού εκπαιδευτικού προγράμματος*. Στο διαδίκτυο: www.auth.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 8.06.2007]

⁷⁶ Μιχάλης, Η. *Τάξη υποδοχής αλλοδαπών και παλιννοστούντων. Ο ρόλος της εκπαίδευσης από απόσταση στην υλοποίηση ενός διαπολιτισμικού εκπαιδευτικού προγράμματος*. Στο διαδίκτυο: www.auth.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 8.06.2007]

⁷⁷ Παπαχρήστος, Κ- Παλαιολόγου, Ν. *Ευρωπαϊκή και Διαπολιτισμική διάσταση στην Εκπαίδευση και αντιμετώπιση των προβλημάτων των μειονοτήτων και των μετακινούμενων πληθυσμών*. Στο Διαδίκτυο: http://www.inpatras.com/praktika/synedrio1999/tomos3/papaxristos_palaiologou.php [Ημερομηνία προσπέλασης: 18-1-2007]

κοινωνιών, που θα χαρακτηρίζονται από ισονομία, αλληλοκατανόηση και αλληλοαποδοχή⁷⁸».

2.10 Υποθέσεις της Έρευνας

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας μας, καταλήξαμε στις ακόλουθες υποθέσεις:

1) Η γνωστοποίηση της εθνικής ταυτότητας των μαθητών (στις φωτογραφίες) θα προκαταλάβει τους φοιτητές σχετικά με τη συμπάθεια-αντιπάθεια απέναντί τους, δηλαδή:

1.α) Η γνωστοποίηση της εθνικής ταυτότητας των μαθητών στις (φωτογραφίες) θα προκαταλάβει θετικά τους φοιτητές απέναντι στους Έλληνες μαθητές.

1.β) Η γνωστοποίηση της εθνικής ταυτότητας των μαθητών στις (φωτογραφίες) θα προκαταλάβει αρνητικά τους φοιτητές απέναντι στους Έλληνες μαθητές.

3. Μεθοδολογία της Έρευνας

Η μεθοδολογία αποτελεί σημαντικό τμήμα μιας ερευνητικής διαδικασίας και από αυτήν εξαρτάται το αποτέλεσμα της έρευνας⁷⁹. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει τα εξής τμήματα: τον πληθυσμό, τη μέθοδο δειγματοληψίας και το δείγμα, τα ερευνητικά εργαλεία, τη διαδικασία συλλογής δεδομένων και τέλος τη διαδικασία κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων⁸⁰. Όλα τα παραπάνω που αναφέραμε, έχουν ως σκοπό να αναδείξουν την όλη διαδικασία που θα ακολουθηθεί από την αρχή έως την ανάλυση των δεδομένων.

3.1. Πληθυσμός της Έρευνας

«Ο πληθυσμός, σε έρευνες που χρησιμοποιούν ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις, ή παρατηρήσεις, ή μετρήσεις, είναι εκείνο το σύνολο ‘αντικειμένων’, υπό την ευρεία σημασία της λέξης, για το οποίο ο ερευνητής ενδιαφέρεται να συλλέξει πληροφορίες και να εξάγει κάποια συμπεράσματα⁸¹».

Το μέγεθος του πληθυσμού ποικίλλει από περίπτωση σε περίπτωση. Στη συγκεκριμένη εργασία, ο πληθυσμός μας θα αποτελείται από φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Πατρών.

3.2. Δείγμα και μέθοδος δειγματοληψίας

⁷⁸ Παπαχρήστος, Κ- Παλαιολόγου, Ν. *Ευρωπαϊκή και Διαπολιτισμική διάσταση στην Εκπαίδευση και αντιμετώπιση των προβλημάτων των μειονοτήτων και των μετακινούμενων πληθυσμών*. Στο Διαδίκτυο: http://www.inpatras.com/praktika/synedrio1999/tomos3/papaxristos_palaiologou.php [Ημερομηνία προσπέλασης: 18-1-2007]

⁷⁹ Παντελής, Σ. (2001), *Μεθοδολογία Έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής*, Πάτρα: 2001, (σ.47)

⁸⁰ Κατσίλλης, Ι. (1998), *Οι Μικροϋπολογιστές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Επιστημονική Εμπειρική Έρευνα και Στατιστικές Αναλύσεις*, Αθήνα: Gutenberg,(σ.54)

⁸¹ Παπαναστασίου, Κ (1996), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*,. Λευκωσία,(σ.105)

Δείγμα, ορίζεται το υποσύνολο του πληθυσμού, το οποίο θα πρέπει να αντιπροσωπεύει όσο καλύτερα γίνεται τον πληθυσμό⁸².

Στην παρούσα έρευνα, το δείγμα αποτελείται από σαράντα (40) φοιτητές, είκοσι (20) αγόρια και είκοσι (20) κορίτσια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Πατρών. Οι συμμετέχοντες θα είναι κατά προτίμηση ίσοι όσον αφορά τα δύο φύλα. Με άλλα λόγια, τα κορίτσια και τα αγόρια θα είναι κατά προτίμηση σε αναλογία 1:1, έτσι ώστε να είναι δυνατή μια σύγκριση μεταξύ των δύο φύλων

Όσον αφορά τη δειγματοληψία, «είναι μια διαδικασία η οποία ακολουθείται στην επιλογή ορισμένων υποκειμένων, αντικειμένων ή μετρήσεων από ένα ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκουν⁸³».

Ένα είδος δειγματοληψίας, είναι και η βολική δειγματοληψία. Ακολούθησα αυτό το είδος της δειγματοληψίας, όπου επιλέγονται άτομα από το ευρύτερο περιβάλλον, που θα κληθούν να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια και αυτή η διαδικασία θα συνεχιστεί έτσι ώστε να εξασφαλίσουμε ικανοποιητικό αριθμό ατόμων για το δείγμα μας⁸⁴.

3.3. Ερευνητικά εργαλεία

Στην εργασία μας θα χρησιμοποιήσουμε δύο (2) ερευνητικά εργαλεία : ένα (1) ερωτηματολόγιο [σε τρεις (3) διαφορετικές μορφές] και είκοσι (20) φωτογραφίες. Τα ερευνητικά αυτά εργαλεία μας έχουν δοθεί προς χρήση από τη Βασιλική Βλητσάκη⁸⁵.

3.3.1. Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε με βάση τη κλίμακα Likert με πέντε (5) διαβαθμίσεις. Ουσιαστικά, έχουμε ένα (1) ερωτηματολόγιο, το οποίο επαναλαμβάνεται.

Το πρώτο (1) ερωτηματολόγιο περιέχει οχτώ (8) ερωτήσεις που αναφέρονται στη συλλογή δημογραφικών χαρακτηριστικών και άλλες είκοσι (20) ερωτήσεις που ανιχνεύουν τη συμπάθεια και την αντιπάθεια με βάση τη φυσιογνωμία μόνο, και αντιστοιχούν σε είκοσι (20) φωτογραφίες Ελλήνων και Αλβανών μαθητών του δημοτικού σχολείου που χρησιμοποιούνται στη προαναφερθείσα εργασία.

Η δεύτερη (2) και η τρίτη (3) μορφή του ερωτηματολογίου, είναι το πρώτο (1) ερωτηματολόγιο χωρισμένο. Συγκεκριμένα, στο ερωτηματολόγιο υπάρχει μία (1) ερώτηση και « παίζω» με τις φωτογραφίες των μικρών μαθητών. Οι δύο (2) αυτές μορφές, χρησιμοποιούνται για ανίχνευση αντιλήψεων.

Το δεύτερο (2) ερωτηματολόγιο θα περιέχει πέρα από τις οχτώ (8) ερωτήσεις, άλλες δέκα (10) ερωτήσεις που αφορούν την προκατάληψη και που αναφέρονται σε δέκα (10) φωτογραφίες Ελλήνων μαθητών του δημοτικού.

⁸² Παπαναστασίου, Κ (1996), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Λευκωσία, (σ.105)

⁸³ Παπαναστασίου, Κ (1996), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Λευκωσία, (σ.105)

⁸⁴ Cohen, L, Manion, L. (1994), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα: Μεταίχμιο, (σ.130)

⁸⁵ Βλητσάκη, Β. (2006), *Προκαταλήψεις και Συγκινησιακές Διαδικασίες που Απορρέουν από αυτές ως Ρυθμιστές της Γενικής Κατεύθυνσης της Συμπεριφοράς στη Διαπροσωπική Επαφή Ατόμων Διαφορετικών Εθνικοτήτων – Μία Πειραματική Έρευνα σε Μαθητές της Ε' και Στ' Τάξης Δημοτικών Σχολείων του Νομού Αχαΐας*. Πάτρα: Μεταπτυχιακή Εργασία

Το τρίτο (3) ερωτηματολόγιο, έχει την ίδια ακριβώς δομή με το δεύτερο (2) με τη μόνη διαφορά ότι περιέχει δέκα (10) ερωτήσεις που αναφέρονται σε δέκα (10) φωτογραφίες Αλβανών μαθητών.

Ενώ δηλαδή στο πρώτο (1) ερωτηματολόγιο υπάρχουν είκοσι (20) ερωτήσεις που αναφέρονται σε είκοσι (20) φωτογραφίες χωρίς να αποκαλύπτουμε την εθνικότητα των μαθητών, στις δύο (2) επόμενες μορφές χωρίζουμε τις ερωτήσεις σε δέκα (10) για τη καθεμία μορφή και αποκαλύπτουμε την εθνικότητα.

3.3.2. Φωτογραφίες

Οι φωτογραφίες δεν παρουσιάζονται στην εργασία μου, όπως άλλωστε και στην εργασία της Βλητσάκης Βασιλικής διότι τα πρόσωπα είναι ανήλικα. Τις είκοσι (20) φωτογραφίες Ελλήνων και Αλβανών μαθητών, θα τις χρησιμοποιήσω στην πρώτη (1) μορφή του ερωτηματολογίου μου, χωρίς να γίνεται γνωστοποίηση της ταυτότητας. Τις είκοσι (20) αυτές φωτογραφίες στη συνέχεια θα τις χωρίσω σε δύο (2) πακέτα των δέκα (10) φωτογραφιών. Από τις δέκα (10) αυτές φωτογραφίες, και συγκεκριμένα οι [2, 6, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 25, 27] ανήκουν σε Αλβανούς μαθητές του δημοτικού και οι άλλες δέκα (10) και συγκεκριμένα οι [3, 7, 9, 17, 20, 22, 23, 24, 29,] σε Έλληνες μαθητές του δημοτικού. Όπως φαίνεται στα ερωτηματολόγια οι φωτογραφίες είναι κωδικοποιημένες με τυχαίους αριθμούς γιατί η πρότυπη εργασία στην οποία βασίστηκα περιλαμβάνει τριάντα (30) φωτογραφίες και εγώ δε θα ασχοληθώ καθόλου με Τσιγγάνους.

Η πρώτη (1) συνθήκη περιλαμβάνει ένα (1) πακέτο από είκοσι (20) φωτογραφίες Ελλήνων και Αλβανών. Η δεύτερη (2) συνθήκη περιλαμβάνει ένα (1) πακέτο από δέκα (10) φωτογραφίες Ελλήνων μαθητών και η τρίτη (3) συνθήκη περιλαμβάνει ένα (1) πακέτο από δέκα (10) φωτογραφίες Αλβανών, καθώς σε αυτές τις δύο (2) συνθήκες, ενδιαφερόμαστε να ανιχνεύσουμε την ύπαρξη ή μη οποιασδήποτε προκατάληψης με την αποκάλυψη της εθνικότητας των μαθητών.

3.4. Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η διαδικασία συλλογής δεδομένων περιλαμβάνει δύο (2) φάσεις: Στην πρώτη (1) φάση συγκεντρώνουμε τους είκοσι (20) φοιτητές του Π.Τ.Δ.Ε. σε ένα χώρο του πανεπιστημίου, και τους δίνουμε το πρώτο (1) ερωτηματολόγιο καθώς και το πρώτο (1) πακέτο που αποτελείται από τις είκοσι (20) φωτογραφίες Ελλήνων και Αλβανών μαθητών του δημοτικού. Στην πρώτη (1) αυτή συνθήκη γίνεται απόκρυψη της εθνικότητας των μαθητών που απεικονίζονται στις φωτογραφίες, ώστε να απαντήσουν στηριζόμενοι μόνο σε φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά. Ζητάμε από τους φοιτητές να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια. Στη συνέχεια, αφού απομακρύνουμε τους φοιτητές από το χώρο αυτό, συγκεντρώνουμε εκεί τις φοιτήτριες και ακολουθούμε την ίδια ακριβώς διαδικασία. Ο χωρισμός αυτός σε φοιτητές και ύστερα σε φοιτήτριες, γίνεται διότι διαφορετικά ο αριθμός των φωτογραφιών που θα έπρεπε να εκτυπωθεί θα ήταν αρκετά μεγάλος.

Η δεύτερη (2) και η τρίτη (3) φάση αποτελεί την ίδια ερευνητική συνθήκη, δηλαδή τη δεύτερη (2) συνθήκη). Η δεύτερη (2) φάση είναι ακριβώς ίδια με την πρώτη (1) φάση, με τη μόνη διαφορά ότι τώρα δίνουμε το δεύτερο (2) ερωτηματολόγιο μαζί με το πακέτο που έχει τις δέκα (10) φωτογραφίες Ελλήνων μαθητών του δημοτικού. Τώρα γνωστοποιούμε στους φοιτητές την εθνικότητα των ατόμων που απεικονίζονται στις φωτογραφίες και ζητάμε να το συμπληρώσουν. Η ίδια διαδικασία θα ακολουθηθεί στη συνέχεια και από τις φοιτήτριες.

Στην τρίτη (3) φάση, δίνουμε στους είκοσι (20) φοιτητές το τρίτο (3) ερωτηματολόγιο καθώς και το πακέτο με τις δέκα (10) φωτογραφίες των Αλβανών μαθητών και τους ζητάμε να το συμπληρώσουν. Η ίδια διαδικασία θα ακολουθηθεί και από τις είκοσι (20) φοιτήτριες.

Και στις δύο (2) αυτές φάσεις, ενδιαφερόμαστε να δούμε κατά πόσο η γνωστοποίηση της εθνικότητας επηρεάζει τις απαντήσεις των φοιτητών μας.

Τέλος, προκειμένου να διεξάγουμε τα συμπεράσματά μας χρησιμοποιούμε μια πεντάβαθμη κλίμακα από 0-4 που αντιπροσωπεύει τα ποσοστά συμπάθειας των υποκειμένων του δείγματος απέναντι στους μαθητές. Πιο συγκεκριμένα θέτουμε ως πάρα πολύ τον αριθμό 4, ως πολύ τον αριθμό 3, ως αρκετά τον αριθμό 2, ως λίγο τον αριθμό 1 και τέλος ως καθόλου τον αριθμό 0. Έπειτα υπολογίζουμε το μέσο όρο της κάθε κατηγορίας και τον πολλαπλασιάζουμε με την αντίστοιχη βαθμολογία. Έτσι καταλήγουμε σε ένα μέσο όρο συμπάθειας πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας των μαθητών, λαμβάνοντας υπόψη και το παράγοντα φύλο των μαθητών.

3.6. Διαδικασία κωδικοποίησης και ανάλυσης δεδομένων

Τα δεδομένα που θα συλλέξω από τα ερωτηματολόγια, θα τα αναλύσω στο Statistical Package for Social Sciences (SPSS).

4. Παρουσίαση Αποτελεσμάτων

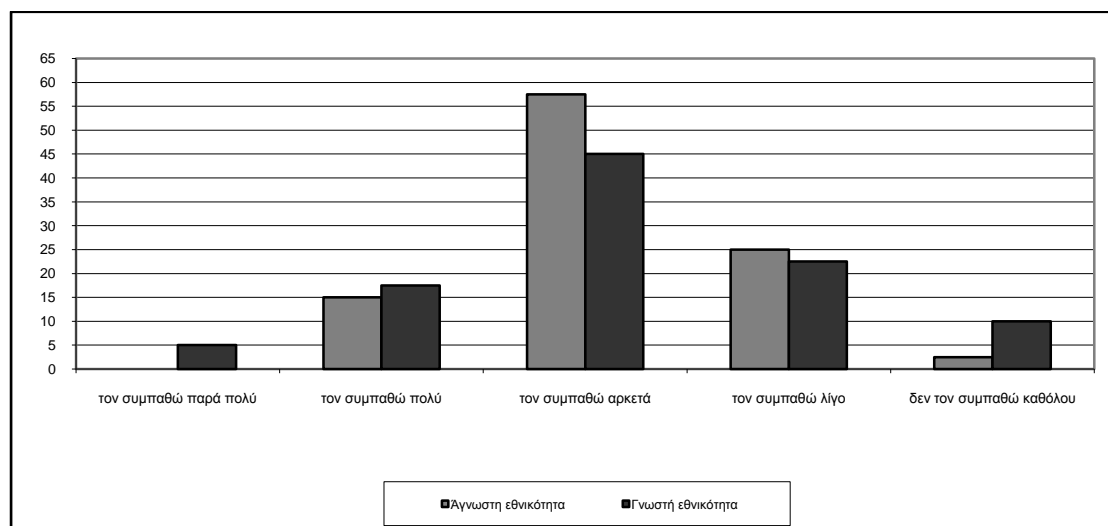
4.1. Φωτογραφίες Αλβανών μαθητών

Στο παρόν υποκεφάλαιο παρουσιάζονται οι επιλογές συμπάθειας των φοιτητών σχετικά με τις φωτογραφίες των αλλοδαπών μαθητών. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών πριν τη γνωστοποίηση της ταυτότητας των μαθητών και επιλογές των φοιτητών μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας των μαθητών.

Πίνακας 3: Οι επιλογές των φοιτητών για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 2, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ		0,0	5
τον συμπαθώ πολύ		15,0	17,5
τον συμπαθώ αρκετά		57,5	45,0
τον συμπαθώ λίγο		25,0	22,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου		2,5	10

Γράφημα 1: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 2, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 1 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 2, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Αναλύοντας το γράφημα αυτό διαπιστώνουμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», οι απαντήσεις διαφοροποιούνται πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του. Συγκεκριμένα, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας, κανένας φοιτητής δεν επέλεξε την κατηγορία αυτή. Αντίθετα, όταν γίνεται γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή, το ποσοστό είναι 5%.

Παρατηρώντας τις επιλογές των φοιτητών που αφορούν την κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», διαπιστώνουμε πως ,προτού γίνει γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 15%, ενώ, όταν ακολουθεί γνωστοποίηση της εθνικότητας, ο βαθμός συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 17,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», πριν γίνει αποκάλυψη της ταυτότητας του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας φτάνει το 57,5%, ενώ, όταν η ταυτότητα του μαθητή αποκαλύπτεται, το ποσοστό φτάνει το 45%.

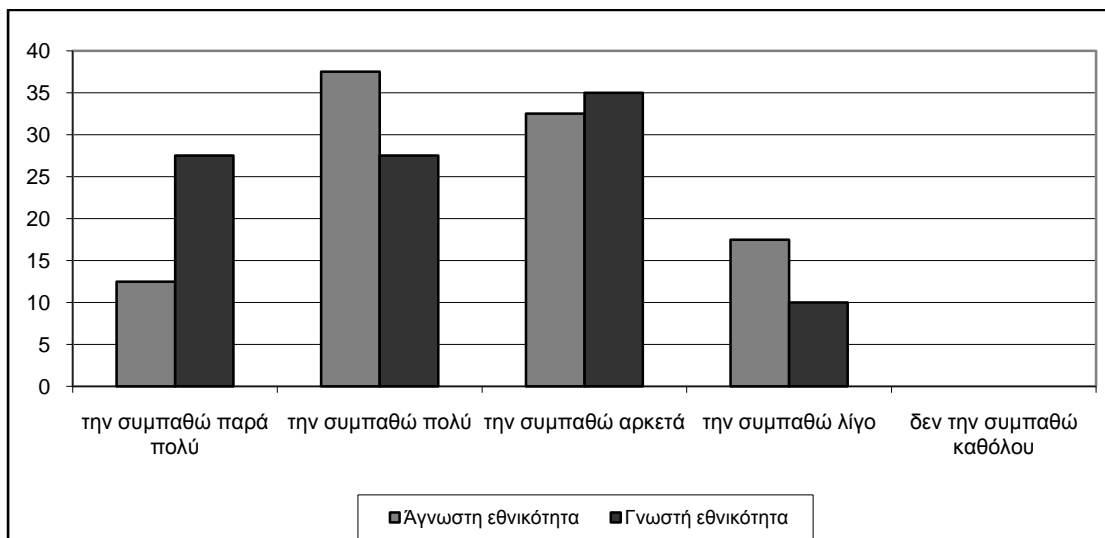
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών φτάνει το 25%. Με τη γνωστοποίηση όμως της εθνικότητας του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 22,5%.

Όσον αφορά τώρα την κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», ενώ προτού αποκαλυφθεί η ταυτότητα του μαθητή οι φοιτητές δείχνουν ότι τον συμπαθούν σε ποσοστό 2,5%, μετά την αποκάλυψη της ταυτότητας του μαθητή οι φοιτητές δείχνουν ότι συμπαθούν το μαθητή σε ποσοστό 10%. Διαπιστώνουμε πως γενικά δεν υπάρχουν τεράστιες αυξομειώσεις ποσοστών.

Πίνακας 4: Οι επιλογές των φοιτητών για την Αλβανή μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 6, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
<i>την συμπαθώ παρά πολύ</i>		12,5	27,5
<i>την συμπαθώ πολύ</i>		37,5	27,5
<i>την συμπαθώ αρκετά</i>		32,5	35,0
<i>την συμπαθώ λίγο</i>		17,5	10,0
<i>δεν την συμπαθώ καθόλου</i>		0,0	0,0

Γράφημα 2: Οι επιλογές των φοιτητών, σε ποσοστά, για την Αλβανή μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 6 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 2 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Αλβανή μαθήτρια, που απεικονίζεται στη φωτογραφία 6, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Αναλύοντας το γράφημα αυτό, διαπιστώνουμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «την συμπαθώ πάρα πολύ», το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών πριν την αποκάλυψη της εθνικότητας της μαθήτριας ανέρχεται στην τάξη του 12,5%, ενώ μετά την αποκάλυψη φτάνει στο 27,5%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», όταν η εθνικότητα της μαθήτριας είναι άγνωστη, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών φτάνει το 37,5%, ενώ, όταν γνωστοποιείται, το ποσοστό συμπάθειας φτάνει στο 27,5%.

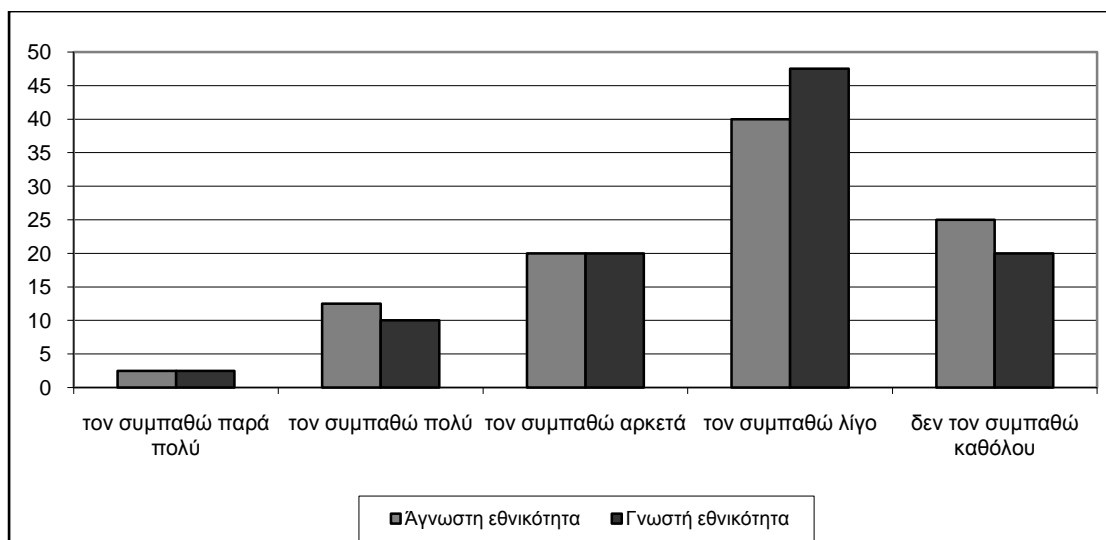
Στη συνέχεια, βλέπουμε πως στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο» τα αποτελέσματα πριν και μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας διαφοροποιούνται κάπως. Πριν τη γνωστοποίηση της ταυτότητας, το ποσοστό συμπάθειας φτάνει στο 17,5% ενώ μετά φτάνει το 10%.

Στην κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου» δεν έχουμε καμία απάντηση ούτε πριν τη γνωστοποίηση ούτε μετά.

Πίνακας 5: Οι επιλογές των φοιτητών για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 8 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ		2,5	2,5
τον συμπαθώ πολύ		12,5	10,0
τον συμπαθώ αρκετά		20,0	20,0
τον συμπαθώ λίγο		40,0	47,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου		25,0	20,0

Γράφημα 3: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 8, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 3 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή, που απεικονίζεται στη φωτογραφία 8, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Παρατηρούμε πως στην κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ» ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας του μαθητή, κυμαίνεται στο ίδιο επίπεδο, δηλαδή είναι 2,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της ταυτότητας του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών φτάνει το 12,5%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας, το ποσοστό είναι 10%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», συμπεραίνουμε πως το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 20% και στις δύο περιπτώσεις, δηλαδή και πριν και μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας του μαθητή.

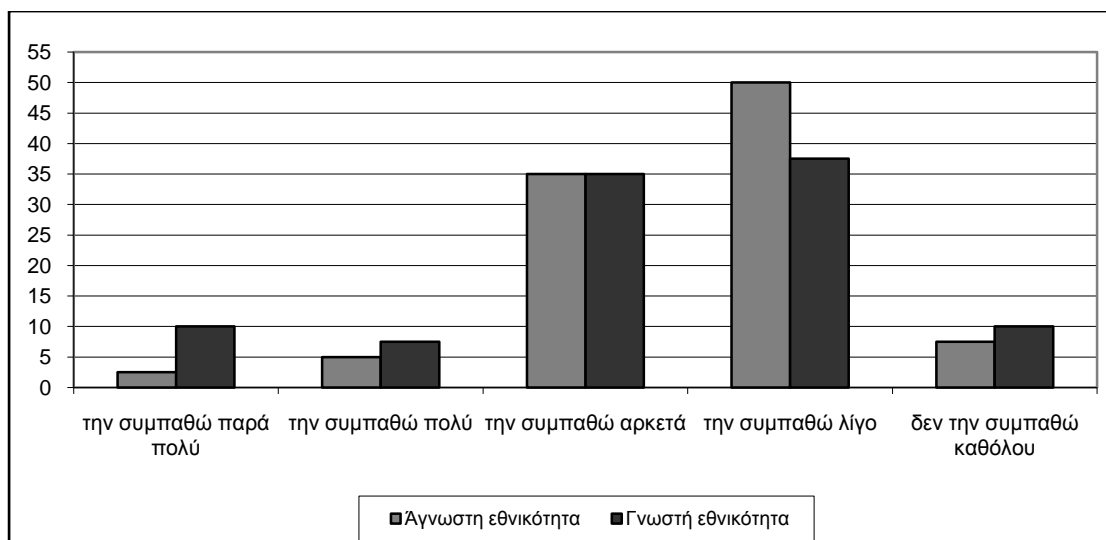
Οι φοιτητές, όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της ταυτότητας του μαθητή, δείχνουν ότι τον συμπαθούν στο 40%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση το συμπαθούν στο 47,5%.

Τέλος, στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», όταν η εθνικότητα είναι άγνωστη, ο βαθμός συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 25%, ενώ όταν η εθνικότητα είναι γνωστή ο βαθμός συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 20%.

Πίνακας 6: Οι επιλογές των φοιτητών για την Αλβανή μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 10 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της..

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
την συμπαθώ παρά πολύ		2,5	10,0
την συμπαθώ πολύ		5,0	7,5
την συμπαθώ αρκετά		35,0	35,0
την συμπαθώ λίγο		50,0	37,5
δεν την συμπαθώ καθόλου		7,5	10,0

Γράφημα 4: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά, για την Αλβανή μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 10, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 4 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Αλβανή μαθήτριά, που απεικονίζεται στη φωτογραφία 10, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Αναλύοντας το γράφημα αυτό παρατηρούμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «την συμπαθώ πάρα πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της ταυτότητας της μαθήτριάς, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 2,5%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας, ο βαθμός συμπάθειας φτάνει το 10%.

Στην κατηγορία τώρα «τον συμπαθώ πολύ», προτού πραγματοποιηθεί η γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 5%, ενώ, όταν πραγματοποιηθεί γνωστοποίηση της εθνικότητας, το ποσοστό φτάνει το 7,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», συμπεραίνουμε πως το ποσοστό συμπάθειας, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς, κυμαίνεται στο ίδιο επίπεδο, δηλαδή στο 35%.

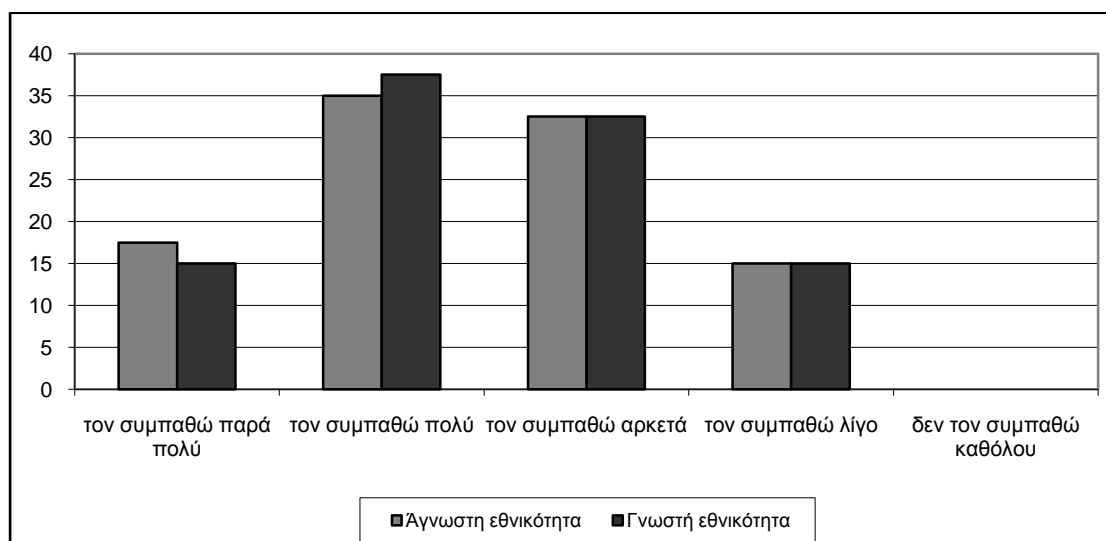
Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», όταν η εθνικότητα της μαθήτριάς είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 50%, ενώ, όταν η εθνικότητα γνωστοποιείται, το ποσοστό φτάνει το 37,5%.

Στην κατηγορία, τέλος, «δεν την συμπαθώ καθόλου», ενώ, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 7,5%, στη συνέχεια που πραγματοποιείται γνωστοποίηση της εθνικότητας, το ποσοστό των φοιτητών φτάνει στο 10%.

Πίνακας 7: Οι επιλογές των φοιτητών για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 11 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ		17,5	15
τον συμπαθώ πολύ		35,0	37,5
τον συμπαθώ αρκετά		32,5	32,5
τον συμπαθώ λίγο		15,0	15
δεν τον συμπαθώ καθόλου		0,0	0,0

Γράφημα 5 : Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 11, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 5 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή, που απεικονίζεται στη φωτογραφία 11, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Κοιτάζοντας προσεχτικά το γράφημα αυτό, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα: όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», συμπεραίνουμε πως, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών φτάνει στο 17,5%, ενώ, μετά τη γνωστοποίηση, ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 15%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», βλέπουμε πως, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 35%, ενώ, μετά τη γνωστοποίηση, το ποσοστό φτάνει στο 37,5%.

Όσον αφορά, τώρα, την κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», διαπιστώνουμε πως ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών απέναντι στον Αλβανό μαθητή κυμαίνεται στο ίδιο επίπεδο, δηλαδή στο 32,5% πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας.

Στο ίδιο επίσης επίπεδο κυμαίνονται και οι απαντήσεις των φοιτητών στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο». Το ποσοστό συμπάθειας πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας κυμαίνεται στο 15%.

Τέλος, στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», δεν έχουμε καμία απάντηση ούτε πριν ούτε όμως μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας.

Πίνακας 8: Οι επιλογές των φοιτητών για την Αλβανή μαθήτριά που απεικονίζεται στη φωτογραφία 13 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
την συμπαθώ παρά πολύ		0,0	2,5
την συμπαθώ πολύ		27,5	15,0
την συμπαθώ αρκετά		42,5	47,5
την συμπαθώ λίγο		22,5	32,5
δεν την συμπαθώ καθόλου		7,5	2,5

Στο γράφημα 6, παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Αλβανή μαθήτριά που απεικονίζεται στη φωτογραφία 13, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Κοιτώντας το γράφημα αυτό, παρατηρούμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «την συμπαθώ πάρα πολύ», ενώ, στην αρχή που η εθνικότητα της μαθήτριάς είναι άγνωστη, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών είναι 0%, όταν η εθνικότητα γίνεται γνωστή, ο βαθμός συμπάθειας είναι 2,5%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς το ποσοστό συμπάθειας είναι 27,5%, ενώ, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας, το ποσοστό γίνεται 15%.

Ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών, όσον αφορά την κατηγορία «την συμπαθώ αρκετά», ενώ, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας είναι 42,5%, μετά τη γνωστοποίηση φτάνει στο 47,5%.

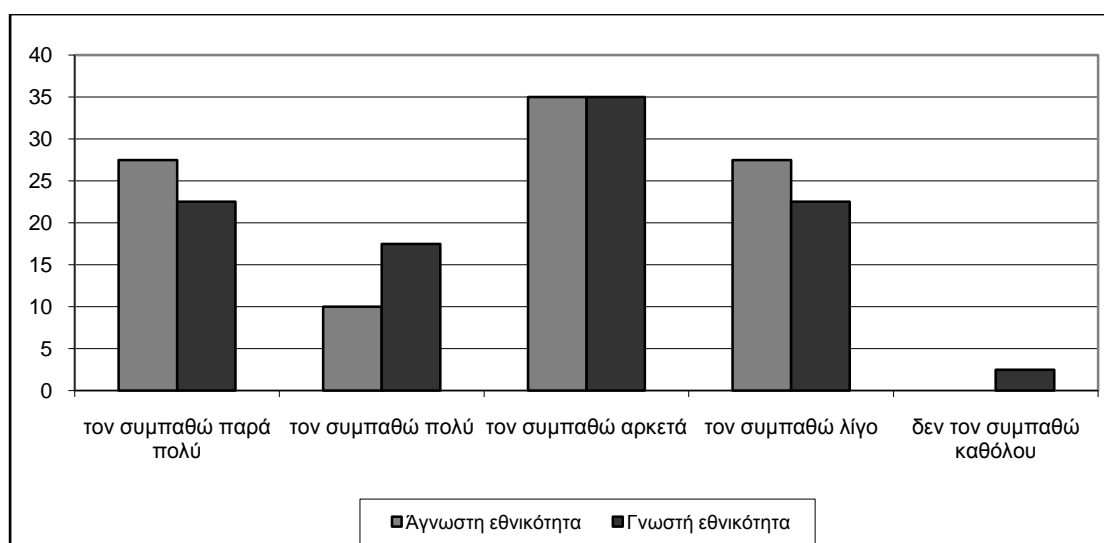
Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», όταν η εθνικότητα της μαθήτριάς είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας είναι 22,5%, ενώ, όταν η εθνικότητα γίνεται γνωστή, το ποσοστό συμπάθειας γίνεται 32,5%

Τέλος, όσον αφορά την κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου», ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς, είναι 7,5%,ενώ, μετά τη γνωστοποίηση ο βαθμός συμπάθειας είναι 2,5%.

Πίνακας 9: Οι επιλογές των φοιτητών για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 15 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές \ Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
	Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ	27,5	22,5
τον συμπαθώ πολύ	10,0	17,5
τον συμπαθώ αρκετά	35,0	35,0
τον συμπαθώ λίγο	27,5	22,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου	0,0	2,5

Γράφημα 7: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή, που απεικονίζεται στη φωτογραφία 15, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 7 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 15, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Διαπιστώνουμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «την συμπαθώ πάρα πολύ», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη, το ποσοστό της συμπάθειας των φοιτητών είναι 27,5%, ενώ, όταν η εθνικότητα γίνεται γνωστή, το ποσοστό συμπάθειας είναι 22,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη, το ποσοστό της συμπάθειας των φοιτητών είναι 10%, ενώ, όταν η εθνικότητα γίνεται γνωστή, το ποσοστό συμπάθειας είναι 17,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», και πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας, το ποσοστό συμπάθειας κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα, δηλαδή στο 35%.

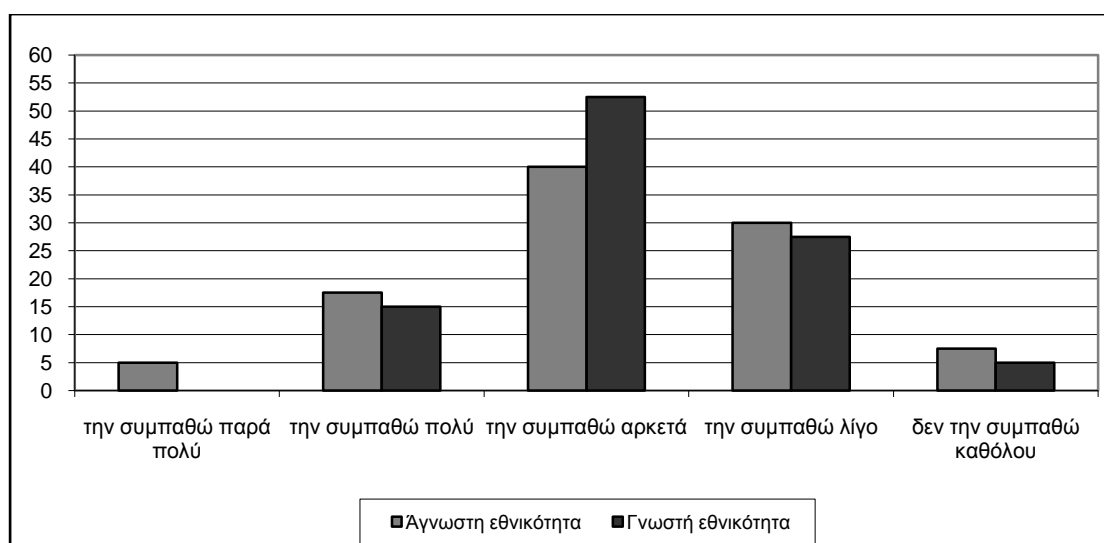
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 27,5%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση, το ποσοστό συμπάθειας είναι 22,5%.

Τέλος, όσον αφορά την κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 0%, ενώ, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας, το ποσοστό φτάνει 2,5%.

Πίνακας 10: Οι επιλογές των φοιτητών για την Αλβανή μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 16 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Επιλογές \ Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
	Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
<i>την συμπαθώ παρά πολύ</i>	5,0	0,0
<i>την συμπαθώ πολύ</i>	17,5	15,0
<i>την συμπαθώ αρκετά</i>	40,0	52,5
<i>την συμπαθώ λίγο</i>	30,0	27,5
<i>δεν την συμπαθώ καθόλου</i>	7,5	5,0

Γράφημα 8: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Αλβανή μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 16, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 8 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Αλβανή μαθήτριά που απεικονίζεται στη φωτογραφία 16, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Αναλύοντας το γράφημα αυτό, συμπεραίνουμε πως, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 5%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση είναι 0%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 17,5%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση γίνεται 15%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 40%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση γίνεται 52,5%.

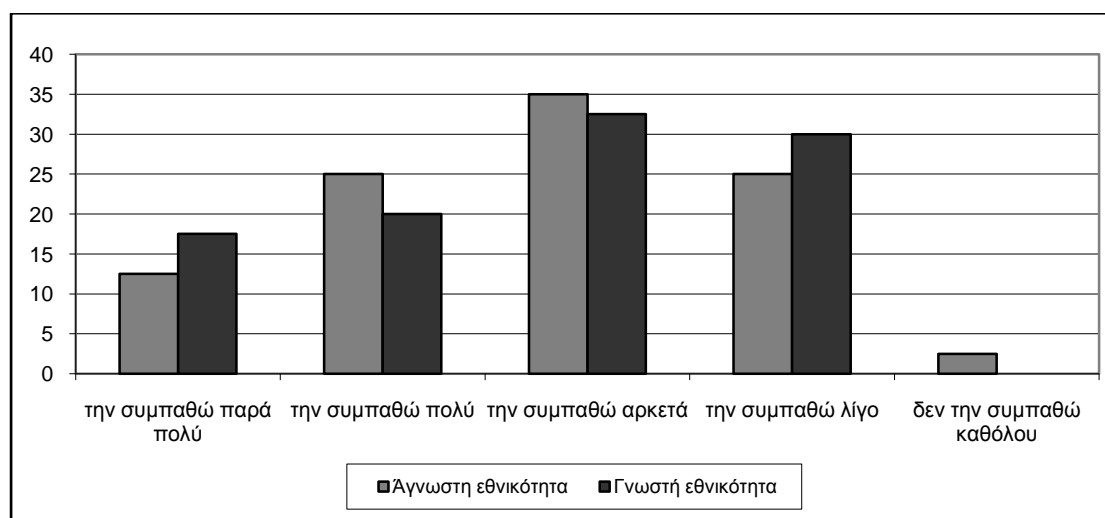
Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», βλέπουμε πως, ενώ πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 30%, μετά τη γνωστοποίηση γίνεται 27,5%.

Στην κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου», όταν η εθνικότητα της μαθήτριάς είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 7,5%, ενώ, όταν η εθνικότητα γνωστοποιείται, το ποσοστό είναι 5%.

Πίνακας 11: Οι επιλογές των φοιτητών για την Αλβανή μαθήτριά που απεικονίζεται στη φωτογραφία 25 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
την συμπαθώ παρά πολύ		12,5	17,5
την συμπαθώ πολύ		25,0	20,0
την συμπαθώ αρκετά		35,0	32,5
την συμπαθώ λίγο		25,0	30,0
δεν την συμπαθώ καθόλου		2,5	0,0

Γράφημα 9: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Αλβανή μαθήτριά που απεικονίζεται στη φωτογραφία 25, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 9 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Αλβανή μαθήτριά που απεικονίζεται στη φωτογραφία 25, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», βλέπουμε, πως όταν η εθνικότητα της μαθήτριάς είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 12,5%, ενώ, όταν γίνεται γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό γίνεται 17,5%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», διαπιστώνουμε πως, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 25%, μετά τη γνωστοποίηση ο βαθμός συμπάθειας είναι 20%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 35%, μετά τη γνωστοποίηση ο βαθμός συμπάθειας είναι 32,5%.

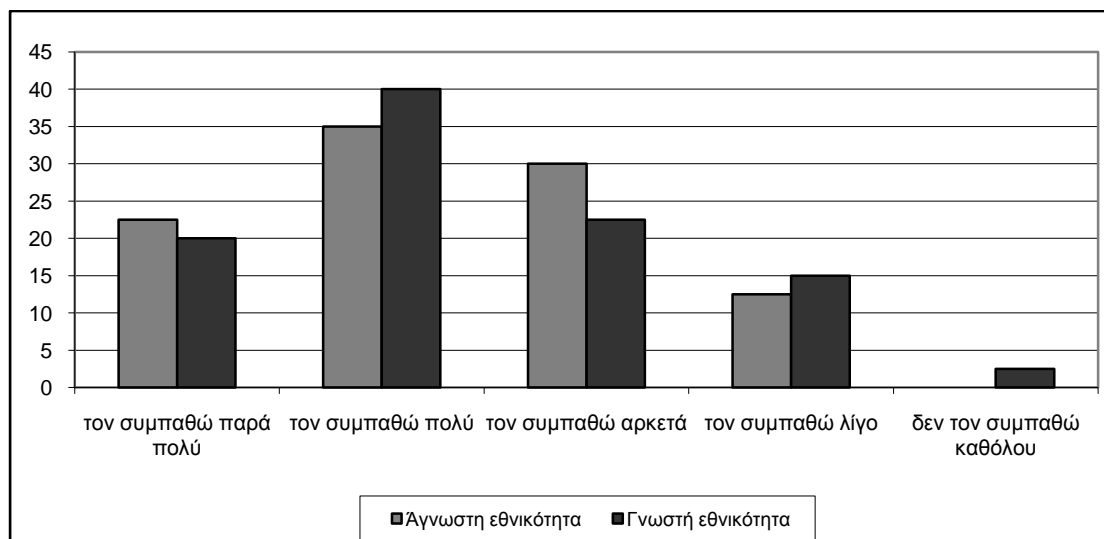
Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 25%, μετά τη γνωστοποίηση ο βαθμός συμπάθειας είναι 30%.

Στην κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριάς ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην του 2,5%, μετά τη γνωστοποίηση ο βαθμός συμπάθειας είναι 0%.

Πίνακας 12: Οι επιλογές των φοιτητών για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 17 πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ		22,5	20,0
τον συμπαθώ πολύ		35,0	40,0
τον συμπαθώ αρκετά		30,0	22,5
τον συμπαθώ λίγο		12,5	15,0
δεν τον συμπαθώ καθόλου		0,0	2,5

Γράφημα 10: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 27, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 10 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Αλβανό μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 27, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Βλέπουμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας είναι 22,5%, μετά τη γνωστοποίηση το ποσοστό είναι 20%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας είναι 35%, μετά τη γνωστοποίηση το ποσοστό είναι 40%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας είναι 35%, μετά τη γνωστοποίηση το ποσοστό είναι 40%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας είναι 30%, μετά τη γνωστοποίηση το ποσοστό είναι 22,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας είναι 12,5%, μετά τη γνωστοποίηση το ποσοστό είναι 15%.

Τέλος, στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας είναι 0%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας το ποσοστό είναι 2,5%.

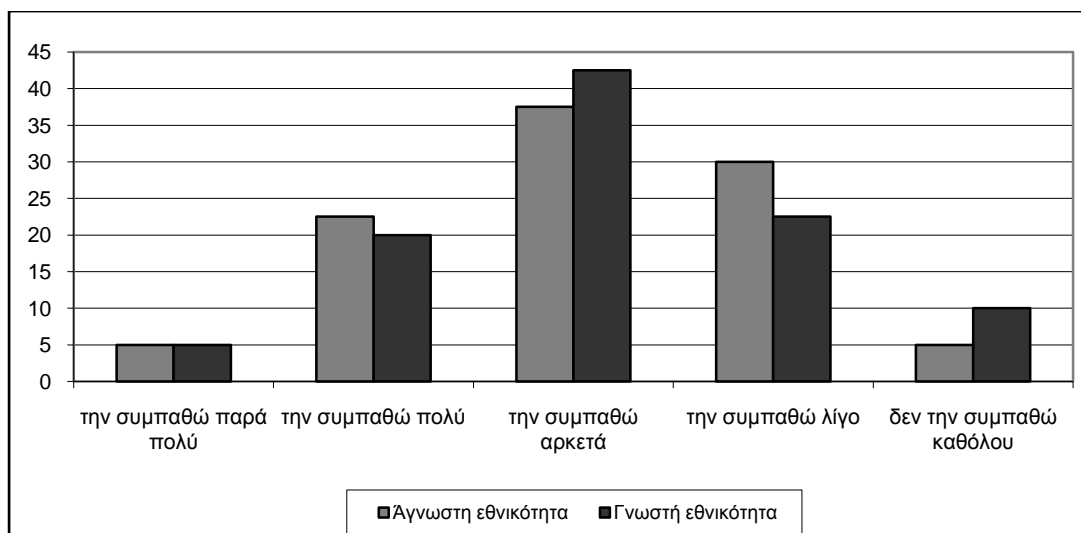
4.2. Φωτογραφίες Ελλήνων μαθητών

Στο παρόν υποκεφάλαιο παρουσιάζονται οι επιλογές συμπάθειας των φοιτητών σχετικά με τις φωτογραφίες των Ελλήνων μαθητών. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών πριν τη γνωστοποίηση της ταυτότητας των μαθητών και επιλογές των φοιτητών μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας των μαθητών.

Πίνακας 13: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 3, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της

Επιλογές \ Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
	Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
<i>την συμπαθώ παρά πολύ</i>	5,0	5
<i>την συμπαθώ πολύ</i>	22,5	20
<i>την συμπαθώ αρκετά</i>	37,5	42,5
<i>την συμπαθώ λίγο</i>	30,0	22,5
<i>δεν την συμπαθώ καθόλου</i>	5,0	10

Γράφημα 11: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 3, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 11 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 3, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Αναλύοντας το γράφημα αυτό διαπιστώνουμε, πως για την κατηγορία «την συμπαθώ πάρα πολύ», ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών και πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας των φοιτητών κυμαίνεται στο ίδιο ποσοστό, δηλαδή στο 5%

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών, όταν η εθνικότητα της μαθήτριας είναι άγνωστη είναι 22,5%, όταν γίνεται γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό είναι 20%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ αρκετά», ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών, όταν η εθνικότητα της μαθήτριας είναι άγνωστη είναι 37,5%, όταν πραγματοποιείται γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό φτάνει το 42,5%.

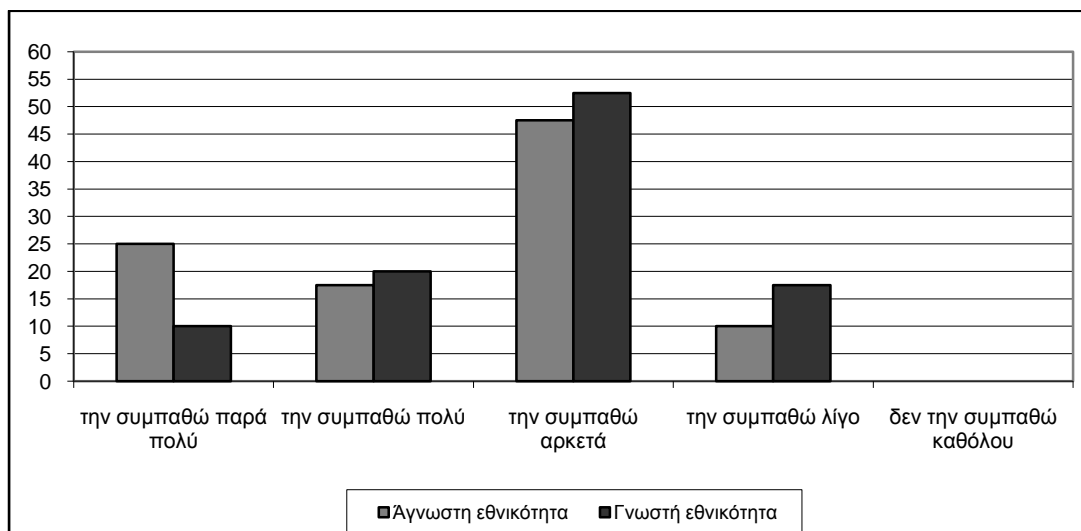
Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών, όταν η εθνικότητα της μαθήτριας είναι άγνωστη, είναι 30%, ενώ, όταν πραγματοποιείται γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό φτάνει το 22,5%.

Στην κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου», ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών, όταν η εθνικότητα της μαθήτριας είναι άγνωστη είναι 5%, όταν πραγματοποιείται γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό φτάνει το 10%.

Πίνακας 15: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά, για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 7, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Επιλογές \ Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
	Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
την συμπαθώ παρά πολύ	25,0	10
την συμπαθώ πολύ	17,5	20
την συμπαθώ αρκετά	47,5	52,5
την συμπαθώ λίγο	10,0	17,5
δεν την συμπαθώ καθόλου	0,0	0,0

Γράφημα 12: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά, για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 7, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 12 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 7, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Διαπιστώνουμε στο γράφημα αυτό πως, όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 25%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 10%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ» βλέπουμε πως, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 17,5%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 20%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 47,5%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 52,5%.

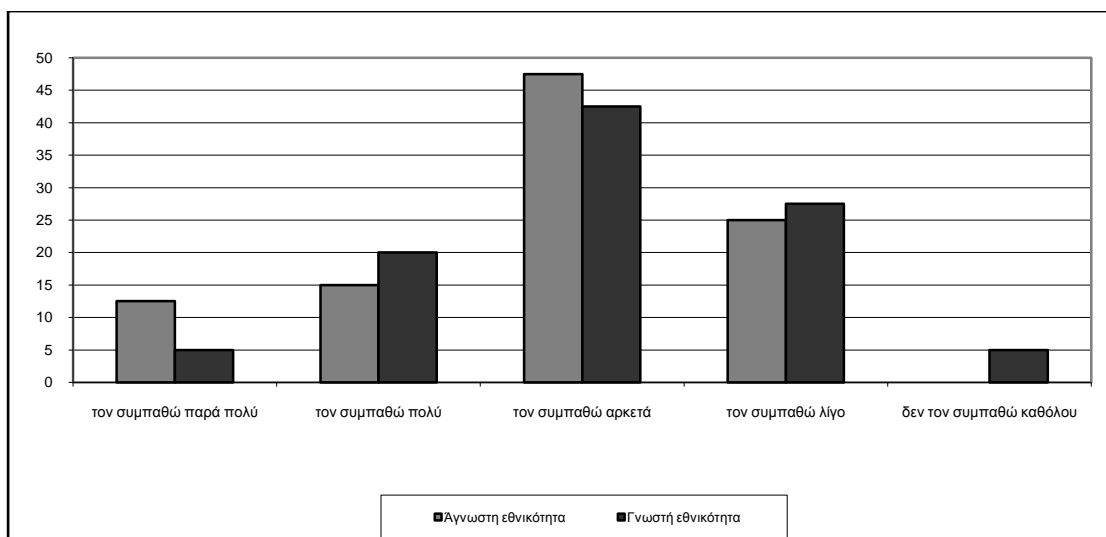
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο» πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 10%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του, ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 17,5%.

Στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», δεν έχουμε καθόλου απαντήσεις ούτε πριν αλλά ούτε και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Πίνακας 15: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 9, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ		12,5	5
τον συμπαθώ πολύ		15	20
τον συμπαθώ αρκετά		47,5	42,5
τον συμπαθώ λίγο		25	27,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου		0,0	5

Γράφημα 13: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 9, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 13 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 9, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Διαπιστώνουμε στο γράφημα αυτό πως, όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ παρά πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 12,5%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ» βλέπουμε πως, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 15%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 20%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 47,5%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 42,5%.

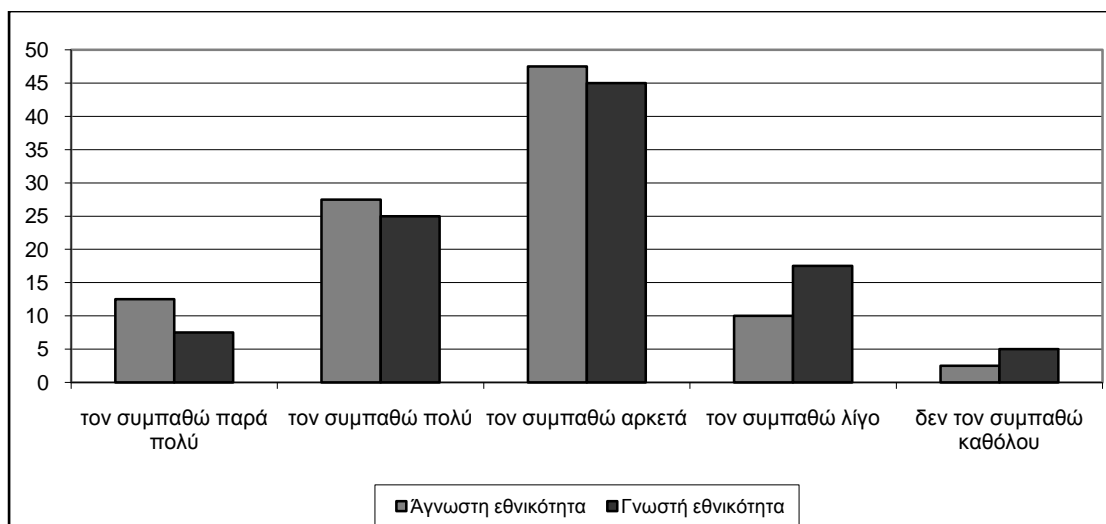
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο» πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 25%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του, ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 27,5%.

Στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στο 0%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του ο βαθμός συμπάθειας φτάνει στο 5%.

Πίνακας 16: Οι επιλογές των φοιτητών, σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 17, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές \ Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
	Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ	12,5	7,5
τον συμπαθώ πολύ	27,5	25
τον συμπαθώ αρκετά	47,5	45
τον συμπαθώ λίγο	10,0	17,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου	2,5	5

Γράφημα 14: Οι επιλογές των φοιτητών, σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 17, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 14 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 17, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του.

Αναλύοντας το γράφημα αυτό βγάζουμε τα παρακάτω συμπεράσματα: στην κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 12,5%, ενώ, όταν η εθνικότητα του μαθητή αποκαλύπτεται, το ποσοστό συμπάθειας είναι 7,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 27,5%, ενώ, όταν αποκαλύπτεται η εθνικότητα του, το ποσοστό συμπάθειας είναι 25%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 47,5%, ενώ, όταν αποκαλύπτεται η εθνικότητά του, το ποσοστό συμπάθειας είναι 45%.

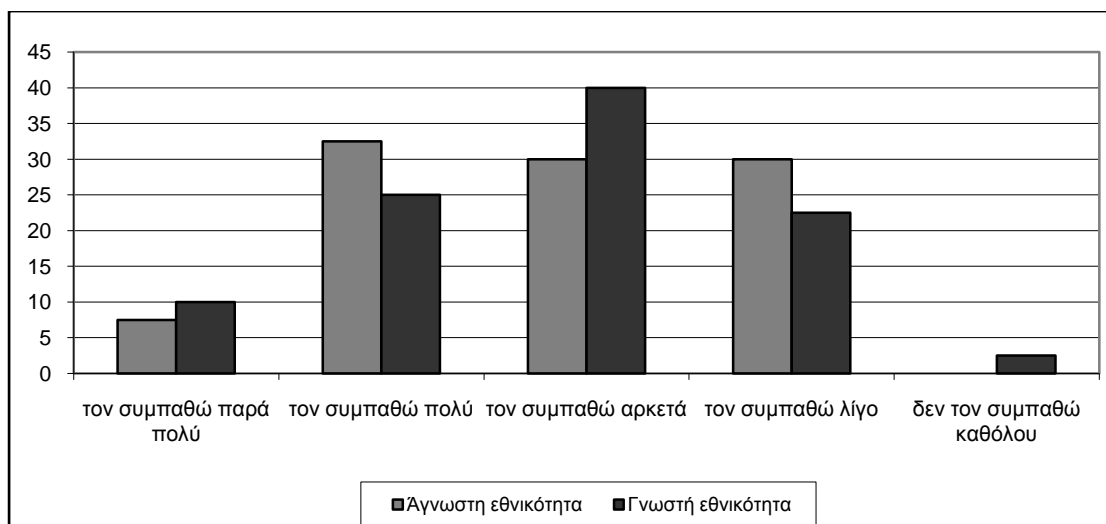
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 10%, ενώ, όταν αποκαλύπτεται η εθνικότητά του, το ποσοστό συμπάθειας είναι 17,5%.

Στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», όταν η εθνικότητα του μαθητή είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 2,5%, ενώ, όταν αποκαλύπτεται η εθνικότητά του, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 5%.

Πίνακας 17: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 20, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ		7,5	10
τον συμπαθώ πολύ		32,5	25
τον συμπαθώ αρκετά		30,0	40
τον συμπαθώ λίγο		30,0	22,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου		0,0	2,5

Γράφημα 15: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 20, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 15 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 20, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Παρατηρούμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 7,5%, ενώ, όταν γίνεται γνωστοποίηση της εθνικότητάς του το ποσοστό συμπάθειας είναι 10%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 32,5%, ενώ, όταν γνωστοποιείται η εθνικότητά του, το ποσοστό συμπάθειας είναι 25%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 30%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του το ποσοστό συμπάθειας φτάνει το 40%.

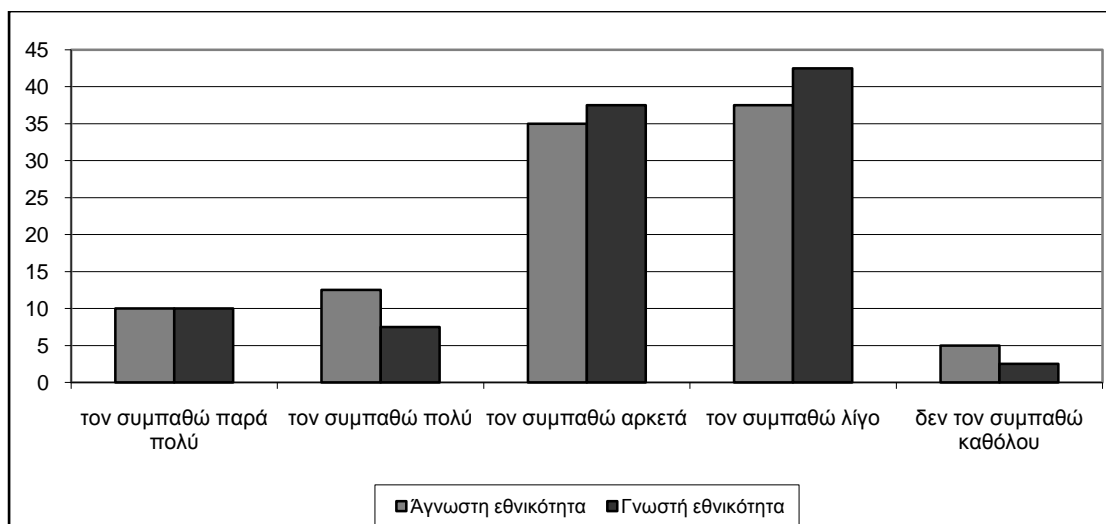
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών φτάνει στο 30%, ενώ μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του, το ποσοστό συμπάθειας είναι 22,5%.

Τέλος στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», προτού γίνει η γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας είναι 0%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας το ποσοστό φτάνει 2,5%.

Πίνακας 18: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 22, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ παρά πολύ		10,0	10
τον συμπαθώ πολύ		12,5	7,5
τον συμπαθώ αρκετά		35,0	37,5
τον συμπαθώ λίγο		37,5	42,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου		5,0	2,5

Γράφημα 16: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 22, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 16 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 22, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», διαπιστώνουμε πως το ποσοστό συμπάθειας παραμένει στην τάξη του 10%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», πριν γνωστοποιήσουμε στους φοιτητές της εθνικότητα του μαθητή, ο βαθμός συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 12,5%, ενώ, όταν γνωστοποιήσουμε την εθνικότητά του, το ποσοστό είναι 7,5%.

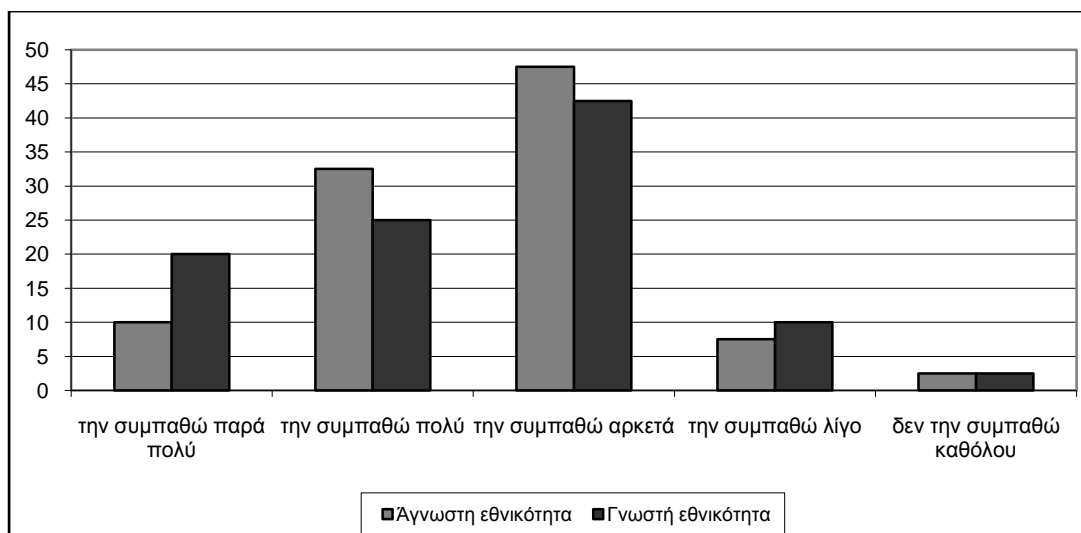
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», τα ποσοστά κυμαίνονται στα ίδια περίπου επίπεδα. Έτσι, διαπιστώνουμε πως, πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 35%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του είναι 37,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», όταν η εθνικότητα του μαθητή παραμένει άγνωστη, οι φοιτητές συμπαθούν το μαθητή στο ποσοστό του 37,5%, αντίθετα όταν αποκαλύπτεται η εθνικότητά του, το ποσοστό συμπάθειας τείνει στο 42,5%. Στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», όταν οι φοιτητές δε γνωρίζουν την εθνικότητα του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειάς τους προς αυτόν είναι 5%, σε αντίθεση με όταν τους αποκαλύπτεται η εθνικότητά του, που το ποσοστό είναι 2,5%.

Πίνακας 19: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 23, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
<i>την συμπαθώ παρά πολύ</i>		10,0	20
<i>την συμπαθώ πολύ</i>		32,5	25
<i>την συμπαθώ αρκετά</i>		47,5	42,5
<i>την συμπαθώ λίγο</i>		7,5	10
<i>δεν την συμπαθώ καθόλου</i>		2,5	2,5

Γράφημα 17: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 23, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 17 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 23, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

στην κατηγορία «την συμπαθώ πάρα πολύ, βλέπουμε πως οι φοιτητές, όταν δε γνωρίζουν την εθνικότητα της μαθήτριας, την συμπαθούν σε ποσοστό 10%, ενώ, όταν γνωρίζουν την εθνικότητά της, την συμπαθούν σε ποσοστό 20%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», όταν η εθνικότητά της μαθήτριας είναι άγνωστη, οι φοιτητές εκφράζουν μια συμπάθεια που σε ποσοστό φτάνει το 32,5%. Με τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό αυτό μειώνεται στο 25%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ αρκετά», όταν η εθνικότητα της μαθήτριας είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 47,5%. Αντίθετα, όταν συντελείτε η γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό συμπάθειας είναι 42,5%.

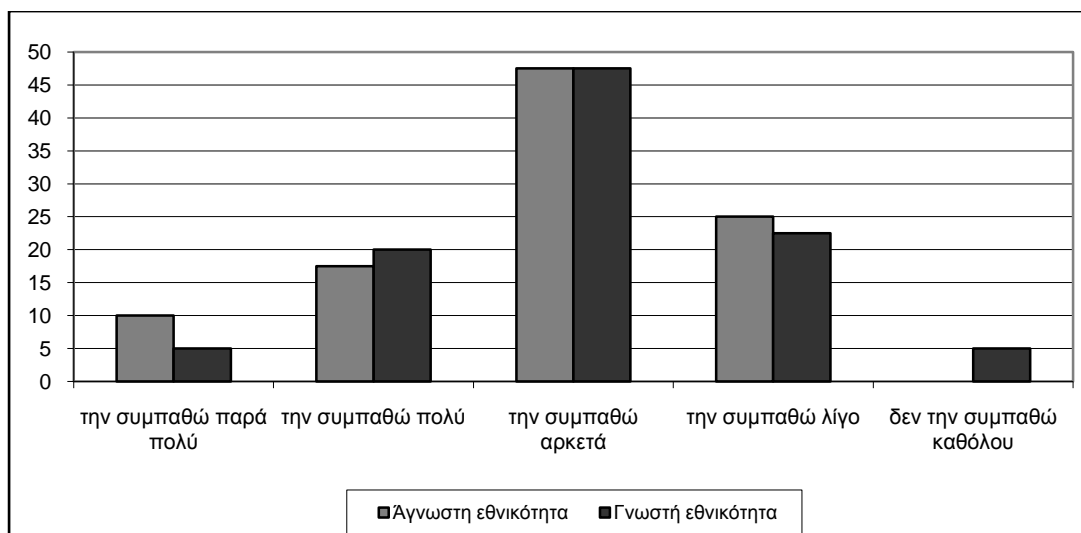
Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών ανέρχεται στην τάξη του 7,5%, ενώ, όταν γνωστοποιείται η εθνικότητά της, το ποσοστό συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 10%

Στην κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου», τα ποσοστά είναι ίδια και συγκεκριμένα 2,5%,

Πίνακας 20: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 24, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
την συμπαθώ παρά πολύ		10,0	5,0
την συμπαθώ πολύ		17,5	20,0
την συμπαθώ αρκετά		47,5	47,5
την συμπαθώ λίγο		25,0	22,5
δεν την συμπαθώ καθόλου		0,0	5,0

Γράφημα 18: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 24, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.



Στο γράφημα 18 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 24, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πάρα πολύ», το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριας είναι 10%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της το ποσοστό συμπάθειας είναι 5%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», όταν η εθνικότητά της παραμένει άγνωστη για τους φοιτητές, ο βαθμός συμπάθειας των τελευταίων είναι 17,5%. Με την αποκάλυψη όμως της εθνικότητας της μαθήτριας, ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών φτάνει το 20%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ αρκετά», το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών παραμένει σταθερό στο 47,5%.

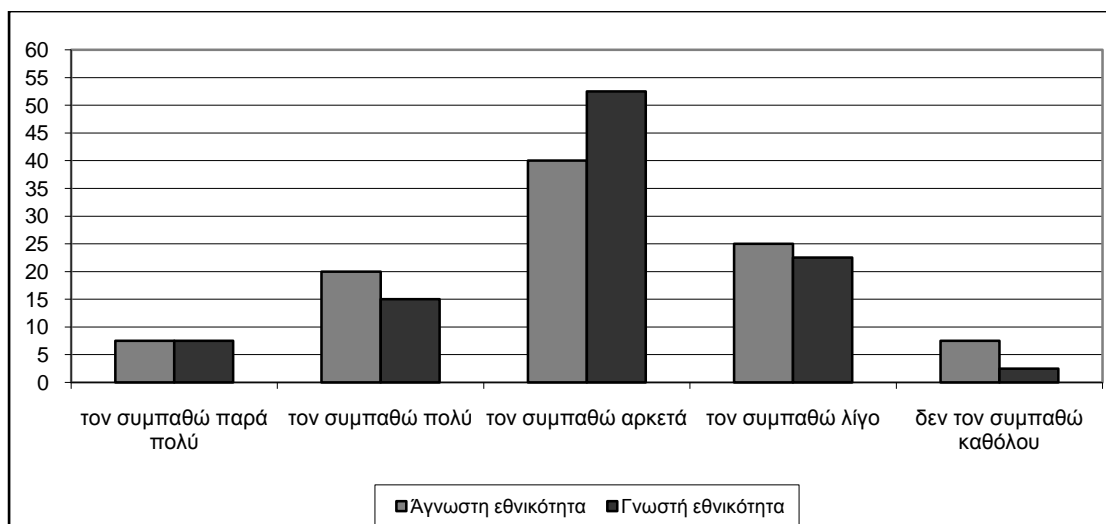
Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας της μαθήτριας, ο βαθμός συμπάθειας προς αυτής φτάνει στο 25%, όταν γνωστοποιείται η εθνικότητά της, το ποσοστό συμπάθειας γίνεται 22,5%.

Στην κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, δεν έχουμε καθόλου απαντήσεις από τη μεριά των φοιτητών. Όταν γίνεται στη συνέχεια γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό συμπάθειας φτάνει στο 5%.

Πίνακας 21: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 29, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Επιλογές \ Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
	Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
τον συμπαθώ πάρα πολύ	7,5	7,5
τον συμπαθώ πολύ	20,0	15,0
τον συμπαθώ αρκετά	40,0	52,5
τον συμπαθώ λίγο	25,0	22,5
δεν τον συμπαθώ καθόλου	7,5	2,5

Γράφημα 19: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 29, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.



Στο γράφημα 19 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για τον Έλληνα μαθητή που απεικονίζεται στη φωτογραφία 29, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του.

Αναλύοντας το γράφημα αυτό διαπιστώνουμε πως, όσον αφορά την κατηγορία «τον συμπαθώ πάρα πολύ», το ποσοστό συμπάθειας παραμένει σταθερό στο 7,5%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 20%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του είναι 15%.

Στην κατηγορία «τον συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του μαθητή, το ποσοστό συμπάθειας είναι 40%. Αντίθετα, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του το ποσοστό φτάνει το 52,5%.

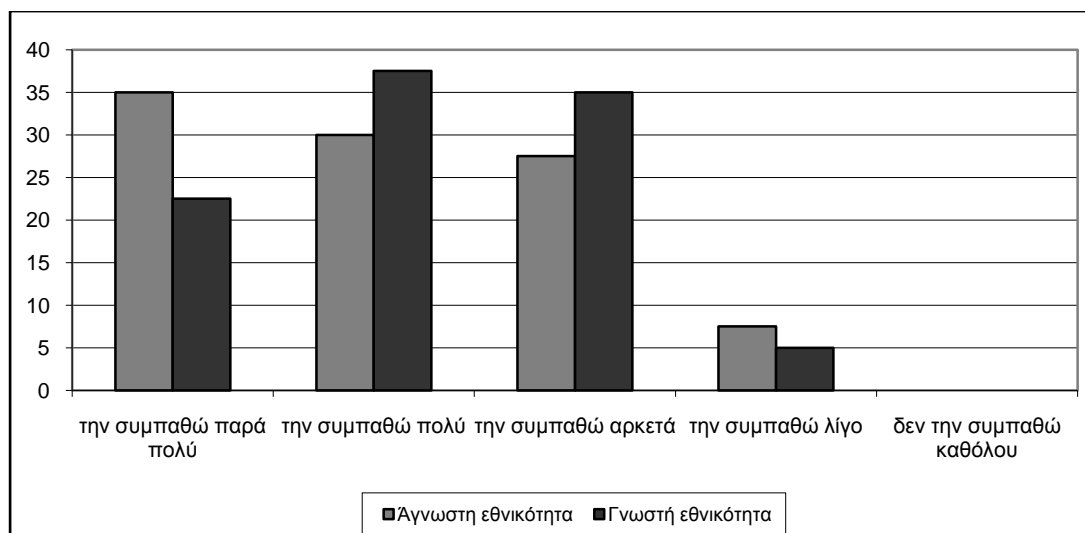
Στην κατηγορία «τον συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίησουμε στους φοιτητές της εθνικότητάς του μαθητή το ποσοστό συμπάθειας ανέρχεται στην τάξη του 25, μετά τη αποκάλυψη της ταυτότητας του μαθητή το ποσοστό είναι 22,5%.

Στην κατηγορία «δεν τον συμπαθώ καθόλου», όταν η γνωστοποίηση της εθνικότητάς είναι του μαθητή είναι άγνωστη, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 7,5%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς του, το ποσοστό συμπάθειας είναι 2,5%.

Πίνακας 22: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά, για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 30, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της..

Επιλογές	Συνθήκη	Πριν τη γνωστοποίηση	Μετά τη γνωστοποίηση
		Ποσοστά σε %	Ποσοστά σε %
την συμπαθώ παρά πολύ		35,0	22,5
την συμπαθώ πολύ		30,0	37,5
την συμπαθώ αρκετά		27,5	35,0
την συμπαθώ λίγο		7,5	5,0
δεν την συμπαθώ καθόλου		0,0	0,0

Γράφημα 20: Οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά, για την Ελληνίδα μαθήτρια που απεικονίζεται στη φωτογραφία 30, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της..



Στην γράφημα 20 παρουσιάζονται οι επιλογές των φοιτητών σε ποσοστά για την Ελληνίδα μαθήτριά που απεικονίζεται στη φωτογραφία 30, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της.

Βλέπουμε πως στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της μαθήτριάς το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 35%, μετά την αποκάλυψη της εθνικότητάς της, το ποσοστό είναι 22,5%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ πολύ», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 30%, μετά την αποκάλυψη της εθνικότητάς της το ποσοστό είναι 37,5%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ αρκετά», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 27,5%, μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό φτάνει το 35%.

Στην κατηγορία «την συμπαθώ λίγο», πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της, το ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών είναι 7,5%, σε αντίθεση με τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της που το ποσοστό είναι 5%.

Τέλος, στην κατηγορία «δεν την συμπαθώ καθόλου» συμπεραίνουμε, πως ούτε πριν ούτε μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητάς της μαθήτριάς δεν έχουμε κάποια απάντηση από τους φοιτητές.

5. Συμπεράσματα

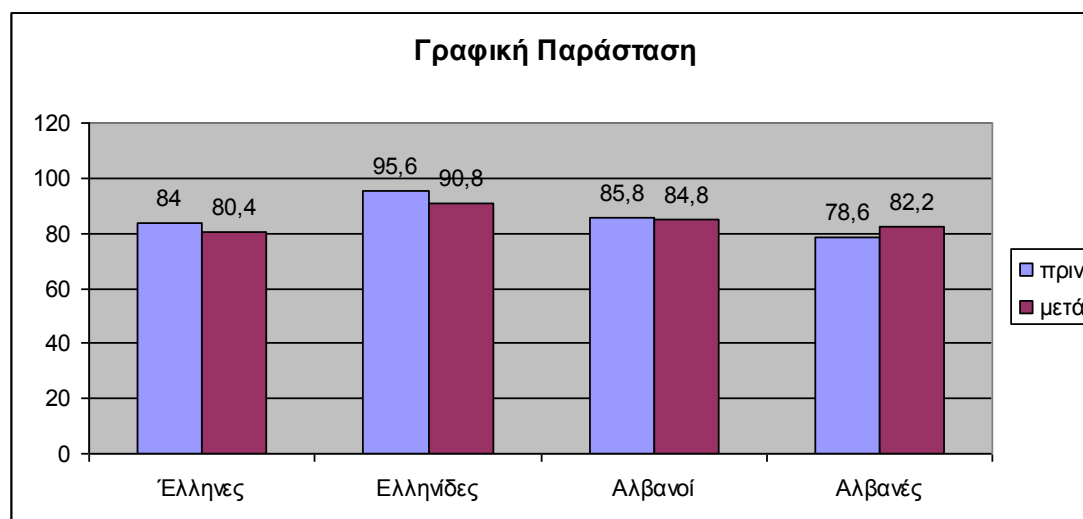
5.1. Παρουσίαση Συμπερασμάτων

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα οποία παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, καταλήξαμε στα παρακάτω συμπεράσματα: χρησιμοποιήσαμε μία πεντάβαθμη κλίμακα από 0-4 που αντιπροσώπευε τα ποσοστά συμπάθειας των φοιτητών απέναντι στους μαθητές. Αναλυτικά θέσαμε ως πάρα πολύ τον αριθμό 4, ως πολύ τον αριθμό 3, ως αρκετά τον αριθμό 2, ως λίγο τον αριθμό 1 και τέλος ως καθόλου τον αριθμό 0.

Υπολογίζοντας αρχικά το μέσο όρο της κάθε κατηγορίας, στη συνέχεια τον πολλαπλασιάσαμε με την αντίστοιχη βαθμολογία και καταλήξαμε έτσι σε ένα μέσο όρο συμπάθειας πριν και μετά τη γνωστοποίηση για κάθε εθνική ομάδα μαθητών λαμβάνοντας υπόψη και το παράγοντα φύλο.

Στο γράφημα 1 παρουσιάζεται ο μέσος όρος συμπάθειας πριν και μετά τη γνωστοποίηση.

Γράφημα 21: Μέσοι Όροι Συμπάθειας πριν και μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας των μαθητών ανά εθνικότητα και φύλο



Από την επισκόπηση της παραπάνω γραφικής παράστασης οδηγούμαστε στη διαπίστωση πως:

1) πριν τη γνωστοποίηση της εθνικότητας των μαθητών όσον αφορά τους Έλληνες μαθητές παρατηρούμε πως η συμπάθεια των φοιτητών είναι περισσότερο θετική (Μ.Ο.=84) σε σχέση με τη συμπάθεια μετά τη γνωστοποίηση (Μ.Ο.=80,4).

2) Αναφορικά με τις Ελληνίδες μαθήτριες διαπιστώνουμε μια μικρή μείωση της συμπάθειας των φοιτητών πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας των μαθητών (Μ.Ο.=95,6 πριν, Μ.Ο.=90,2 μετά).

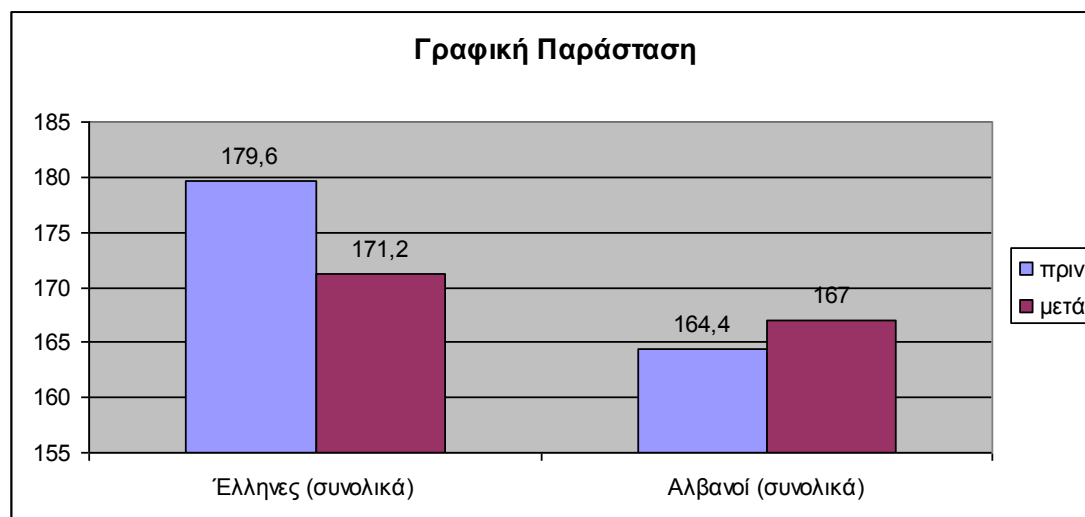
3) Για τους Αλβανούς μαθητές δεν εμφανίζονται σημαντικές διαφορές στο βαθμό συμπάθειας ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις, πριν και μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας (Μ.Ο = 85,8 και Μ.Ο= 84,8).

4) Για τις Αλβανές μαθήτριες οδηγούμαστε στη διαπίστωση πως η συμπάθεια αυξήθηκε σε μικρό βαθμό μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας των μαθητών.

Πριν τη γνωστοποίηση ο Μ.Ο ήταν 78,6 και μετά τη γνωστοποίηση ο Μ.Ο. έφτασε στο 82,2.

Στο γράφημα 2 παρουσιάζουμε τη συμπάθεια των φοιτητών για τους Έλληνες μαθητές ανά εθνική ομάδα χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη μας το παράγοντα φύλο.

Γράφημα 21: Μέσοι Όροι Συμπάθειας πριν και μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας των μαθητών ανά εθνικότητα



Συμπεραίνουμε ότι:

- 1) Πριν τη γνωστοποίηση της ταυτότητας των μαθητών τα υποκείμενα της έρευνας παρουσίαζαν μεγαλύτερο βαθμό συμπάθειας προς τους Έλληνες μαθητές, όπου ο Μ.Ο είναι 179,6. Αντίθετα, Μ.Ο συμπάθειας προς τους αλλοδαπούς μαθητές είναι 164,4.
- 2) Ο βαθμός συμπάθειας προς τους Έλληνες μαθητές μειώνεται μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας τους, σε αντίθεση με το βαθμό συμπάθειας προς τους αλλοδαπούς μαθητές που αυξάνεται.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματά μας, βλέπουμε πως οι υποθέσεις μας δεν επιβεβαιώθηκαν στο έπακρο.

1) Υποθέσαμε πως η γνωστοποίηση της εθνικής ταυτότητας των μαθητών(στις φωτογραφίες), θα προκαταλάβει τους φοιτητές σχετικά με τη συμπάθεια-αντιπάθεια απέναντί τους. Αυτή η υπόθεση επιβεβαιώθηκε.

1.α) Υποθέσαμε πως η γνωστοποίηση της εθνικής ταυτότητας των μαθητών(στις φωτογραφίες), θα προκαταλάβει θετικά τους φοιτητές απέναντι στους Έλληνες μαθητές. Η υπόθεσή μας αυτή δεν επιβεβαιώθηκε καθώς διαπιστώσαμε πως μετά τη γνωστοποίηση της εθνικότητας των μαθητών ο βαθμός συμπάθειας των φοιτητών επηρεάστηκε αρνητικά.

1.β) Τέλος, υποθέσαμε ότι η γνωστοποίηση της εθνικής ταυτότητας των μαθητών(στις φωτογραφίες), θα προκαταλάβει αρνητικά τους φοιτητές απέναντι στους Αλβανούς μαθητές. Όμως καταλήξαμε στη διαπίστωση πως η συμπάθεια των φοιτητών σε γενικές γραμμές αυξήθηκε.

5.2. Ερμηνεία των ευρημάτων

Η προκατάληψη μπορεί να καταπολεμηθεί με σωστές γνώσεις ώστε να είμαστε ανοιχτοί στη διαφορετικότητα, στις σχέσεις μας με τους άλλους ανθρώπους που διαφέρουν σε θέματα θρησκείας, φυλής, χρωμάτων, εθνικότητας, πεποιθήσεων κ.τ.λ.

Οι διαφορές που παρατηρήθηκαν στο ποσοστό συμπάθειας των φοιτητών απέναντι στους Έλληνες μαθητές πριν και μετά τη γνωστοποίηση δεν είναι σημαντικές ώστε να οδηγηθούμε στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Τα υποκείμενα του δείγματός είναι θετικά απέναντι στο διαφορετικό σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας ίσως γιατί καθοριστικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε η παρακολούθηση μαθημάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα πλαίσια φοίτησης τους στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Έχουν δεχτεί επιδράσεις από τη μόρφωση που έλαβαν, η οποία διακατέχεται και από τις αρχές της διαπολιτισμικότητας και πολυτισμικότητας.

Έχουν αναπτύξει παιδαγωγικές αρχές κατά την πανεπιστημιακή τους φοίτηση αλλά και από τη γενικότερη εκπαίδευσή τους, όπως για παράδειγμα ο σεβασμός και η αποδοχή της ετερότητας του άλλου, του διαφορετικού τρόπου ζωής, της νοοτροπίας, κουλτούρας. Όλα αυτά συντελούν στην ανεκτικότητα απέναντί τους, σε μια ισότιμη και δημιουργική συνύπαρξη σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

Από την άλλη, βλέπουμε πως και οι αλλοδαποί έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία και γενικότερα στον τρόπο ζωής μας, έχουν αρχίσει να υιοθετούν τις δικές παραδόσεις. Επομένως, εφόσον και οι Αλβανοί προσαρμόζονται στη δική μας κοινωνία, δεν υπάρχουν λόγοι για προκατάληψη και αρνητική αντιμετώπιση.

Έτσι και εμείς έχουμε πάψει να αντιμετωπίζουμε ρατσιστικά τους αλλοδαπούς και να είμαστε αρνητικά προκατειλημμένοι απέναντί τους. Στη σημερινή κοινωνία όλο και περισσότεροι αλλοδαποί συμβιώνουν με τους Έλληνες, δουλεύουν στη χώρα μας προς όφελός μας.

Παρόλο όμως που ο ρατσισμός έχει ίσως περιορισθεί, δεν έχει όμως εξαλειφθεί.

Διαπιστώνουμε, επίσης, πως για τις Αλβανές μαθήτριες το ποσοστό συμπάθειας μετά τη γνωστοποίηση της ταυτότητας τους αυξήθηκε. Αυτό πιστοποιεί πως δείχνουν πιο θετική στάση απέναντί τους.

Συμπεραίνει λοιπόν κανείς μια θετική στάση απέναντι στην επαφή τους με το διαφορετικό. Παρατηρούμε μια διάθεση για ειλικρινή επικοινωνία που είναι η βάση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και που μπορεί να μας οδηγήσει στο σεβασμό, στην αλληλεγγύη και στη συνεργασία ανάμεσα σε διαπολιτισμικά διαφορετικούς ανθρώπους.

Οι Έλληνες φοιτητές εμφανίζονται ως ανεκτή και ανεκτική ομάδα απέναντι στη διαφορετικότητα και την πολυτισμικότητα. Η ελληνική κοινωνία δείχνει πως έχει αρχίσει να συνηθίζει τους «ξένους» και να εξοικειώνεται με την εγκατάστασή τους στον ελλαδικό χώρο. Το εύρημα αυτό της έρευνας συμπίπτει και με άλλη έρευνα η οποία έδειξε παρόμοια αποτελέσματα⁸⁶.

Αυτές οι διαπιστώσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η διαπολιτισμική προσέγγιση δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση αλλά εξαρτάται από τις γνώσεις

⁸⁶ Διαπολιτισμική εκπαίδευση, www.guidance-europe.org GreekFocusGroupBlog.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης 24-3-07]

απέναντι στο διαφορετικό και είναι σημαντική η συνεισφορά των μαθημάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που διδάσκεται στα Παιδαγωγικά Τμήματα της χώρας μας.

Οι εκπαιδευτικοί της προσχολικής, δημοτικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πρέπει να επιμορφωθούν και να αποκτήσουν επάρκεια και ετοιμότητα σε θέματα διαπολιτισμικής παιδαγωγίας, σε θέματα εκπαίδευσης αλλοδαπών, με έμφαση στη διδακτική μεθοδολογία.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B. S. (1987), *Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Αθήνα: Πατάκης.
- Αζίζι-Καλατζή, Α. Βλάχου, Α. Ζωνίου- Σιδέρη Α. (1996), *Προκαταλήψεις και στερεότυπα- δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Βλητσάκη, Β. (2006), *Προκαταλήψεις και Συγκινησιακές Διαδικασίες που Απορρέουν από αυτές ως Ρυθμιστές της Γενικής Κατεύθυνσης της Συμπεριφοράς στη Διαπροσωπική Επαφή Ατόμων Διαφορετικών Εθνικοτήτων – Μία Πειραματική Έρευνα σε Μαθητές της Ε' και Στ' Τάξης Δημοτικών Σχολείων του Νομού Αχαΐας*, Πάτρα: Μεταπτυχιακή Εργασία
- Γιαννάκου, Α. (2003) Μετακινούμενοι πληθυσμοί: η ψυχολογική διάσταση και το αίτημα της εκπαιδευτικής & κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.3). Πρακτικά 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση – Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα», Πάτρα 20-21 Ιουνίου. Πάτρα
- Γκόβαρης, Χ. (2001), *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*, Αθήνα: Ατραπός.
- Cohen, L, Manion, L. (1994), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα: Μεταίχμιο
- Heineman, W. (1996), Συγκινησιακές διαδικασίες στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg.
- Κατσιλλής, Ι. (1998), *Οι Μικροϋπολογιστές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Επιστημονική Εμπειρική Έρευνα και Στατιστικές Αναλύσεις*, Αθήνα: Gutenberg
- Μητακίδου, Χ. (1999), Δημιουργία ενός φιλικού, μη- απειλητικού περιβάλλοντος για όλα τα παιδιά της τάξης Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.1). Πρακτικά συνεδρίου 1999
- Milner, D. (1996), Φυλετική προκατάληψη. Στο Σ. Παπαστάμου (Επιμ.) *Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία- διομαδικές σχέσεις*, Αθήνα: Οδυσσεάς.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, σ. 1548.
- Πανταζής, Β. (2004), Το πολυπολιτισμικό Curriculum. Στο Π. Γεωργογιάννης (Επιμ) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα, Τόμος II* (σ.1). Πρακτικά 7^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη γλώσσα», Πάτρα 20-22 Ιουνίου. Πάτρα
- Παντελής, Σ. (2001), *Μεθοδολογία Έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής*, Πάτρα: 2001
- Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (2005), *Λεξικό της Ψυχολογίας. Εγκυκλοπαιδικό με τετράγλωσση ορολογία.*, Αθήνα: Σύγχρονη Εκδοτική, σ. 752.
- Παπαναστασίου, Κ (1996), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Λευκωσία
- Ρήγα, Α. Β. (1989), *Προκατάληψη*, Στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, Τόμος 7 Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 4111 – 4112.
- Ρήγα, Α. Β. (1989), *Στερεότυπα*. Στο Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, Τόμος 8, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 4384 – 4358.

- Schneider, K- Josephs, I. (1996), Η θεωρία των συγκινήσεων. Στο Π. Γεωργογιάννη (Επιμ.). *Θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας*, Αθήνα : Gutenberg, σ. 99 -124.
- Tajfel, Henri. (1996), Κοινωνικά στερεότυπα και κοινωνικές ομάδες. Στο Σ. Παπαστάμου (Επιμ.) *Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία-διομαδικές σχέσεις*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Υπουργείο εθνικής παιδείας και θρησκευμάτων (1999) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων. Σχετ. Αριθμ. Φ2/378/Γ1/1124/8-12-94 (ΦΕΚ 930/14-12-94 Τ. Β) Απόφαση Υπουργού Παιδείας

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- De Rivera. T. H. (1977), *A structural Theory of the Emotions. Psychological issues monograph*, New York: International Universities Press.
- Glaser, C. S. (2003), *Looking Closely at Emotion Expression in an Online Course: A case Study of Distributed*, Λονδίνο: Διπλωματική Εργασία.
- Scherer, K. R., Schorr, A., K and Johnstone, T. (Eds) (2001), *Appraisal process in emotion: Theory, methods, research*, London University Press.

Ιστοσελίδες

- Δημόκριτος. *Ρατσισμός*. Στο διαδίκτυο: www.dhmokritow.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 15.07.2007]
- Διαπολιτισμική εκπαίδευση, ανακτήθηκε από το διαδίκτυο , www.guidance-europe.org [Ημερομηνία Προσπέλασης: 25/9/06]
- Εργαστήριο πειραματικής παιδαγωγικής. *Δραστηριότητες διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και επικοινωνίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευσης*. Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο: www.ergastirio.ppp.uoa.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 25/9/06]
- Ζήση, Α. *Περιγραφή του γνωστικού αντικείμενου της κοινωνικής ψυχολογίας*. Στο διαδίκτυο: www.aegean.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 10.03.2007]
- Καλλιτσουνάκη, Ε. *Ρατσισμός και Ξενοφοβία.... Από τα θρανία. Μια μεθοδολογική προσέγγιση στο σχολικό περιβάλλον του δήμου Ρεθύμνης*. Στο διαδίκτυο: http://www.ypepth.gr/docs/ratsismos_ksenof.doc [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.06.2007]
- Κανακίδου, Ε. *Η προσωπικότητα της Μουσουλμάνας Γυναίκας και η συμβολή της στις Παραδοσιακές Δομές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Μουσουλμάνων της Θράκης. Διδακτορική Διατριβή*. Στο διαδίκτυο: <http://alex.eled.duth.gr/eled/phd/kanakidou/text/ekdosi.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 12.04.2007]
- Καψάσκη, Α.& Περδικάκη, Ε. *Σχολικός αποκλεισμός: Ποιους αφορά;*, Στο διαδίκτυο: www.users.otenet.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 8.02.2007]
- Κουτάντος, Δ. *Καινοτομίες στη Σουηδική εκπαίδευση και η προβολή ανι-ρατσιστικών ταινιών στα σχολεία*. Στο διαδίκτυο: www.eduportal.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 14.18.2006]
- Μιχάλης, Η. *Τάξη υποδοχής αλλοδαπών και παλιννοστούτων. Ο ρόλος της εκπαίδευσης από απόσταση στην υλοποίηση ενός διαπολιτισμικού εκπαιδευτικού προγράμματος*. Στο διαδίκτυο: www.auth.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 8.06.2007]

- Ντάβου, Μ, *Πολιτισμική και επικοινωνιακή διάσταση των συγκινήσεων*. Στο διαδίκτυο:
<http://www.cs.phs.uoa.gr/el/courses/emotions/Cultural%20approaches.ppt>[Ημερομηνία Προσπέλασης: 14.05.2006]
- Παπαχρήστος, Κ- Παλαιολόγου, Ν. *Ευρωπαϊκή και Διαπολιτισμική διάσταση στην Εκπαίδευση και αντιμετώπιση των προβλημάτων των μειονοτήτων και των μετακινούμενων πληθυσμών*. Στο Διαδίκτυο: http://www.inpatras.com/praktika/synedrio1999/tomos3/papaxristos_palaiologou.php [Ημερομηνία προσπέλασης: 18-1-2007]
- Parrot. (2001). Στο διαδίκτυο:<http://changingmind.org/explanations-emptions/emotious.htm> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 07.05.2007].
- Τζανάκος, Ν. *Περί ρατσισμού*. Στο διαδίκτυο: www.patranews.gr [Ημερομηνία Προσπέλασης: 15.04.2007]
- Turner, Ο.Κ. (1990), Στο διαδίκτυο: <http://changingmind.org> [Ημερομηνία Προσπέλασης: 2.05.2007]

Παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο παρουσιάζονται 20 φωτογραφίες μαθητών. Σημειώστε X στο αντίστοιχο κουτάκι για να εκφράσετε την συμπάθειά σας ή την αντιπάθειά σας στα πρόσωπα που βλέπετε στις παρακάτω φωτογραφίες. Με τις απαντήσεις που θα δώσετε θα βοηθήσετε να κάνουμε μια εργασία που έχει σχέση με τη συμπάθεια και την αντιπάθεια που μας προκαλούν κάποια πρόσωπα.

1. Τμήμα:

2. Έτος:

3. Ηλικία:

4. Φύλο: Άρρεν Θήλυ

5. Μορφωτικό επίπεδο πατέρα: μόνο δημοτικό
μέχρι γυμνάσιο
μέχρι λύκειο
μέχρι ανώτατη σχολή

6. Επάγγελμα πατέρα:

7. Μορφωτικό επίπεδο μητέρας: μόνο δημοτικό
μέχρι γυμνάσιο
μέχρι λύκειο
μέχρι ανώτατη σχολή

8. Επάγγελμα μητέρας:

1. Στη φωτογραφία 2 βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

2. Στη φωτογραφία **3** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

3. Στη φωτογραφία **6** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

4. Στη φωτογραφία **7** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

5. Στη φωτογραφία **8** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

6. Στη φωτογραφία **9** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο

- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

7. Στη φωτογραφία **10** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

8. Στη φωτογραφία **11** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

9. Στη φωτογραφία **13** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

10. Στη φωτογραφία **15** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

11. Στη φωτογραφία **16** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

12. Στη φωτογραφία **17** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

13. Στη φωτογραφία **20** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

14. Στη φωτογραφία **22** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

15. Στη φωτογραφία **23** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

16. Στη φωτογραφία **24** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

17. Στη φωτογραφία **25** βλέπεις το πρόσωπο μιας μαθήτριας. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

18. Στη φωτογραφία **27** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

19. Στη φωτογραφία **29** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

20. Στη φωτογραφία **30** βλέπεις το πρόσωπο ενός μαθητή. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο παρουσιάζονται 10 φωτογραφίες Ελλήνων μαθητών. Σημειώστε X στο αντίστοιχο κουτάκι για να εκφράσετε την συμπάθειά σας ή την αντιπάθειά σας στα πρόσωπα που βλέπετε στις παρακάτω φωτογραφίες. Με τις απαντήσεις που θα δώσετε θα βοηθήσετε να κάνουμε μια εργασία που έχει σχέση με τη συμπάθεια και την αντιπάθεια που μας προκαλούν κάποια πρόσωπα.

1. Τμήμα:

2. Έτος:

3. Ηλικία:

4. Φύλο: Άρρεν Θήλυ

5. Μορφωτικό επίπεδο πατέρα: μόνο δημοτικό
μέχρι γυμνάσιο
μέχρι λύκειο
μέχρι ανώτατη σχολή

6. Επάγγελμα πατέρα:

7. Μορφωτικό επίπεδο μητέρας: μόνο δημοτικό
μέχρι γυμνάσιο
μέχρι λύκειο
μέχρι ανώτατη σχολή

8. Επάγγελμα μητέρας:

1. Στη φωτογραφία **3** βλέπεις ένα μαθητή από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

2. Στη φωτογραφία **7** βλέπεις ένα μαθητή από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

3. Στη φωτογραφία **9** βλέπεις ένα μαθητή από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

4. Στη φωτογραφία **17** βλέπεις ένα μαθητή από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

5. Στη φωτογραφία **20** βλέπεις μια μαθήτρια από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

6. Στη φωτογραφία **22** βλέπεις μια μαθήτρια από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

7. Στη φωτογραφία **23** βλέπεις μια μαθήτρια από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

8. Στη φωτογραφία **24** βλέπεις ένα μαθητή από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

9. Στη φωτογραφία **29** βλέπεις μια μαθήτρια από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

10. Στη φωτογραφία **30** βλέπεις ένα μαθητή από την Ελλάδα. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο παρουσιάζονται 10 φωτογραφίες Αλβανών μαθητών. Σημειώστε X στο αντίστοιχο κουτάκι για να εκφράσετε την συμπάθειά σας ή την αντιπάθειά σας στα πρόσωπα που βλέπετε στις παρακάτω φωτογραφίες. Με τις απαντήσεις που θα δώσετε θα βοηθήσετε να κάνουμε μια εργασία που έχει σχέση με τη συμπάθεια και την αντιπάθεια που μας προκαλούν κάποια πρόσωπα.

1. Τμήμα:

2. Έτος:

3. Ηλικία:

4. Φύλο: Άρρεν Θήλυ

5. Μορφωτικό επίπεδο πατέρα: μόνο δημοτικό
μέχρι γυμνάσιο
μέχρι λύκειο
μέχρι ανώτατη σχολή

6. Επάγγελμα πατέρα:

7. Μορφωτικό επίπεδο μητέρας: μόνο δημοτικό
μέχρι γυμνάσιο
μέχρι λύκειο
μέχρι ανώτατη σχολή

8. Επάγγελμα μητέρας:

1. Στη φωτογραφία **2** βλέπεις μια μαθήτριά από την Αλβανία. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

2. Στη φωτογραφία **6** βλέπεις ένα μαθητή από την Αλβανία. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

3. Στη φωτογραφία **8** βλέπεις ένα μαθητή από την Αλβανία. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

4. Στη φωτογραφία **10** βλέπεις ένα μαθητή από την Αλβανία. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

5. Στη φωτογραφία **11** βλέπεις μια μαθήτριά από την Αλβανία. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

6. Στη φωτογραφία **13** βλέπεις μια μαθήτριά από την Αλβανία. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

7. Στη φωτογραφία **15** βλέπεις μια μαθήτριά σου από την Αλβανία. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

8. Στη φωτογραφία **16** βλέπεις ένα μαθητή από την Αλβανία. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-

9. Στη φωτογραφία **25** βλέπεις μια μαθήτρια από την Αλβανία. Σημείωσε X σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο την συμπαθείς:

- την συμπαθώ πάρα πολύ
- την συμπαθώ πολύ
- την συμπαθώ αρκετά
- την συμπαθώ λίγο
- δεν την συμπαθώ καθόλου
-

10. Στη φωτογραφία **27** βλέπεις ένα μαθητή από την Αλβανία. Σημείωσε Χ σε ένα από τα πέντε κουτάκια για να δηλώσεις πόσο τον συμπαθείς:

- τον συμπαθώ πάρα πολύ
- τον συμπαθώ πολύ
- τον συμπαθώ αρκετά
- τον συμπαθώ λίγο
- δεν τον συμπαθώ καθόλου
-